

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Karolinos Kazimerevič,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

**Magistro darbas
Teisė į privatumą ir komercinių paslapčių apsauga civiliniame
procesu**

Vadovas: lekt. Egidijus Laužikas
Recenzentas: lekt. dr. Aurimas Brazdeikis

Vilnius
2017

Turinys

Ižanga	2
1. Teisės į privatumą samprata	6
1.1. Teisės į privatumą sampratų įvairovė	6
1.2. Teisės į privatumą reglamentavimas Lietuvoje	13
1.3. Teisės į privatų gyvenimą įtvirtinimas tarptautiniuose dokumentuose	15
2. Komercinės paslapties samprata.....	17
2.1. Komercinės paslapties sąvoka.....	19
2.2. Komercinių paslapčių turinio kriterijai	21
2.3. Informacijos vertės kriterijus.....	24
2.4. Informacijos slaptumo kriterijus.....	26
2.5. Informacijos turėtojo dedamų pastangų, siekiant išlaikyti informacijos slaptumą, kriterijus	28
3. Teisės į privatumą ir komercinių paslapčių apsaugos užtikrinimas civiliniame procese.....	30
3.1. Uždaras teismo posėdis ir nevieša bylos medžiaga.....	30
3.2. Teisės į privatumą užtikrinimas ir komercinių paslapčių apsauga įrodinėjimo procese	43
3.3. Teismų procesinių sprendimų nuasmeninimas.....	51
Išvados	56
Literatūros sąrašas	58
Santrauka	65
Summary.....	66

Ižanga

Temos aktualumas. Teisė į privatumą – konstitucinė ir neatimama žmogaus teisė, kurios ištakos aptinkamos dar senovės laikais. Ši teisė yra įtvirtinta visuose svarbiausiuose tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose: Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje (toliau – Konvencija), Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) bei kituose įstatymuose. Nepaisant jos svarbos, teisės mokslininkai bei teismų jurisprudencija nėra pateikusi vieningos ir visiems bendros teisės į privatumą sampratos. Manytina, kad tokį reguliavimą lėmė subjektyvus teisės į privatumą suvokimas, kuris priklauso nuo kiekvieno asmens vidinių įsitikinimų, jo nustatomų asmeninės erdvės kriterijų. Vis dėlto daugelis teisės mokslininkų sutinka, kad teisė į privatumą yra asmens galimybė būti apsaugotam nuo kišimosi į jo asmeninio pobūdžio dalykus. Kokio tipo informacija laikytina asmenine dažniausiai apibrėžia pats asmuo, kuris nenori, jog apie šiuos faktus sužinotų tretieji asmenys. Komentuojamos teisės sąvokų yra daug, tačiau ji nuolat kinta, atsižvelgiant į gyvenimo pokyčius. Šiuolaikinių technologijų laikais jos turinys yra išplečiamas dar labiau, kadangi internetinėje erdvėje privatumo pažeidimai ypač dažni ir sunkiau kontroliuojami. Kita vertus, paprastesnis informacijos prieinamumas lemia ir didesnę visuomenės susidomėjimą savo pažeistomis teisėmis bei skatina ją imtis atitinkamų priemonių, siekiant jas apginti. Dėl minėtų priežasčių atsiranda glaudus ryšys tarp privatumo ir bylos nagrinėjimo civiliniame procese, kaip vieno iš pažeistų teisių gynimo būdų, t. y. atsiranda poreikis užtikrinti asmens privataus gyvenimo neliečiamumą įvairiose civilinio proceso stadijose. Šis procesas nėra toks aiškus ir lengvai įgyvendinamas praktikoje, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, ką įrodo senesnė bei naujausia teismų praktika, kurioje vis dar susiduriama su problema, siekiant užtikrinti privatumo apsaugą, tuo pačiu nepažeidžiant kitų civilinių proceso principų.

Analizuojant komercinių paslapčių sampratą, susiduriama su panašia problema, kad trūksta vienos bendros sąvokos, galinčios apibūdinti, kas yra laikoma bendrovės komercine paslaptimi. Pažymėtina, kad tokią sąvoką apibrėžti nėra labai tikslinga ir logiška, kadangi panašiai kaip ir teisės į privatumą atveju, kiekviena bendrovė apibrėžia, kokia informacija jai yra svarbi ir saugotina. Kitaip tariant, manytina, jog reikėtų vadovautis teismų jurisprudencijoje ir teisės doktrinoje suformuluotais kriterijais, taikomais informacijai, kurią norima pripažinti komercine paslaptimi. Dėl minėtos priežasties yra svarbu tiksliai apibrėžti tokiai informacijai

keliamas sąlygas. Nepaisant vieningos ir visiems priimtinos komercinės paslapties sąvokos nebuvimo, iš esmės nekyla diskusijų dėl informacijai keliamų kriterijų, t. y. informacija, kurią bendrovė nori pripažinti komercine paslaptimi turi būti slapta, vertinga bei jos turėtojas turi dėti protingas pastangas, kad ją išsaugotų. Komercinių paslapčių svarba neišvengiamai auga, kas lemia ir didesnę susidomėjimą bei poreikį išanalizuoti jų sampratą ir reglamentavimą. Kadangi komercinės paslaptys tampa vis reikšmingesniu nematerialiu bendrovės turtu, suteikiančiu jai tam tikrą pranašumą rinkoje, neišvengiamai didėja ir jos apsaugos būtinybė. Atsižvelgiant į tai, kad juridiniai asmenys, taip pat kaip ir fiziniai, savo pažeistas teises gina teisme, reikėtų pripažinti, jog jie taip pat susiduria su problema, kad jų komercinės paslaptys nebūtų atskleistos civilinio proceso metu.

Išdėstyti argumentai bei teisės į privatumą ir komercinių paslapčių apsaugos svarba lėmė poreikį plačiau išanalizuoti jų užtikrinimo galimybes civiliniame procese, kuriame šalys dažnai gina savo pažeistas teises. Pažymėtina, kad vienas svarbiausių teismo proceso principų yra jo viešumas, kurį, be kita ko, įtvirtina ir Konstitucija. Ne mažiau svarbi ir kita konstitucinė teisė – teisė gauti informaciją. Kitaip tariant, teisėjai civilinio proceso metu susiduria su nelengva užduotimi, ieškodami geriausio sprendimo derinant šias teises tarpusavyje. Teismų praktikoje dažnai analizuojami atvejai dėl proceso viešumo bei numatytų išimčių, kai teismo procesas ir bylos medžiaga gali būti nevieša, siekiant apsaugoti privatų asmens gyvenimą ar komercines paslaptis. Manytina, kad svarbu aptarti atvejus, kuomet teismo proceso viešumo bei bylos medžiagos viešumo išimtys yra pateisinamos, kadangi šiais laikais vis daugiau dėmesio skiriama asmens privatumo bei komercinių paslapčių apsaugai, iš ko seka ir daugiau minėtų teisių pažeidimų, taigi daugiau pažeistų teisių gynimo teisme, todėl šių vertybių tarpusavio derinimo būtinybė yra akivaizdi bei aktuali.

Be to, ne mažiau aktualus klausimas kyla, kalbant apie įrodymų leistinumą, kai jie pasireiškia nuotraukomis, vaizdo ar garso įrašais. Manytina, kad ateityje šis klausimas turėtų sulaukti dar daugiau dėmesio, kadangi šiuolaikiniame pasaulyje visuomenė neįsivaizduojama be naujausių technologijų, kurių pagalba lengvai galima gauti įrodymų, tačiau kyla klausimas dėl jų leistinumo bei teisėtumo. Taip pat daug diskusijų kėlė klausimas dėl teismo viešai skelbiamų procesinių sprendimų nuasmeninimo, t. y. siekiant apsaugoti asmens privatų gyvenimą bei bendrovės komercines paslaptis, su tuo susijusi informacija pakeičiama inicialais arba nurodant, jog informacija yra neskelbiama. Priėmus tokią tvarką dar 2006 metais, ji sulaukė

įvairių nuomonių – tiek pritariančių, tiek ne, todėl, manytina, kad ir dabar šis klausimas yra aktualus bei vertas aptarimo.

Darbo tikslai ir uždaviniai. Šiuo darbu siekiama išsamiai aptarti tuos civilinio proceso institutus, kuriuose kyla didžiausia grėsmė, jog asmens teisė į privatų gyvenimą bus pažeista arba bus atskleistos bendrovės komercinės paslaptys. Analizuojant teismų jurisprudenciją bei remiantis teisės doktrina siekiama išsiaiškinti geriausią būdą, kuris padėtų užtikrinti minėtų teisių įgyvendinimą civiliniame procese. Siekiant šio tikslo pasitelkiami tokie uždaviniai: 1) visapusiškai ir išsamiai išanalizuoti teisės į privatumą sampratų įvairovę ir pateikti tinkamiausią šios teisės sąvoką; 2) aptarti komercinių paslapčių sampratą bei išsamiai išanalizuoti informacijai, kurią norima pripažinti komercine paslaptimi, keliamus kriterijus; 3) aptarti dažniausiai pasitaikančius privatumo bei komercinių paslapčių apsaugos pažeidimo atvejus įvairiose civilinio proceso stadijose, t. y. išnagrinėti teismo proceso viešumo bei bylos medžiagos viešumo reikšmę bei aptarti įstatyme numatytų viešumo išimčių būtinumą bei reikalingumą; vadovaujantis teismų praktika pateikti nuotraukų, garso ir vaizdo įrašų, kaip įrodinėjimo priemonių teisėtumo bei leistinumo kriterijus; aptarti teismų procesinių sprendimų nuasmeninimo reikalingumą bei reikšmę, siekiant apsaugoti asmens privatų gyvenimą ar neatskleisti bendrovės komercinių paslapčių.

Tyrimo objektas. Tyrimo objektas yra teisės į privatumą samprata, analizuojama sąvokų įvairovė, siekiama atrasti geriausiai šią teisę apibūdinančią sąvoką. Tai pat aptariamas teisės į privatumą reglamentavimas nacionaliniu bei tarptautiniu lygiu, analizuojamos šios teisės atsiradimo priežastys bei nagrinėjamas jos vystymasis istoriniu požiūriu. Šiame darbe taip pat analizuojama komercinių paslapčių samprata. Išsamiai aptariami kriterijai, keliami informacijai, kurią norima pripažinti komercine paslaptimi. Aptariama komercinių paslapčių svarba, raida istoriniu požiūriu bei jų vieta civilinių objektų sistemoje.

Be to, darbe didelis dėmesys skiriamas privatumo bei komercinių paslapčių apsaugai civiliniame procese. Analizuojama teismo proceso bei bylos medžiagos viešumo principo svarba, aptariami atvejai, kuomet gali būti taikoma šio principo išimtis, t. y. teismo posėdis pripažintas uždaru, o bylos medžiaga nevieša. Remiantis teismų praktika pateikiami kriterijai, kuriais reikėtų vadovautis, norint pritaikyti minėtą išimtį. Taip pat nagrinėjamas nuotraukų, garso bei vaizdo įrašų, kaip įrodinėjimo priemonių, leistinumas bei teisėtumas, analizuojami teismų jurisprudencijoje suformuluoti kriterijai, taikomi minėtiems įrodymams. Trumpai

aptariamas teismų procesinių sprendimų nuasmeninimo institutas, pateikiami argumentai už ir prieš bei atliekama jų palyginamoji analizė.

Tyrimo metodai. Darbe daugiausia naudojamas sisteminis – loginis tyrimo metodas, kurio pagalba buvo susisteminta ir apibendrinta surinkta reikalinga medžiaga analizuojamai temai, apibendrinti ir parinkti labiausiai atitinkantys šaltiniai, analizuojami svarbiausi teisės aktai. Istorinis metodas padėjo geriau suprasti teisės į privatumą bei komercinių paslapčių sampratas, suvokti vystymosi eigą bei būtinybę, padėjo geriau suprasti šių teisių reikšmę dabartiniais laikais. Lingvistinis metodas leido geriau suprasti analizuojamų sąvokų reikšmę, atskleisti turinio prasmę. Darbe taip pat buvo naudojamas lyginamasis metodas tam, kad galima būtų palyginti panašių institutų paskirtį įvairiose šalyse, palyginti skirtingų teismų praktiką bei įstatymų formuluotes.

Darbo originalumas. Darbo originalumas pasireiškia tuo, kad ši tema Lietuvoje nėra plačiai nagrinėta. Kalbant atskirai apie teisę į privatumą, publikacijų, disertacijų bei magistro darbų yra nemažai, tačiau visi jie labiau susiję su asmens garbės ir orumo pažeidimu, taip pat analizuoja ryšį tarp privatumo ir visuomenės informavimo priemonių, asmens privataus gyvenimo apsauga analizuojama įvairiais materialinės teisės aspektais. Tokių publikacijų nemažai yra išleidę, pavyzdžiui, L. Meškauskaitė, E. Žiobienė, V. Mikelėnas, K. Čilinskas, D. Jočienė ir kiti. Komercinių paslapčių tema Lietuvoje yra nagrinėta labai nedaug. Komercinių paslapčių objektą savo disertacijoje nagrinėjo Algirdas Matkevičius, kurio darbą galima laikyti išsamiausiu šiuo klausimu darbu, parašytu lietuvių kalba. Yra kelios publikacijos, susijusios su komercinių paslapčių atskleidimu darbo santykių srityje, taip pat yra darbų, analizuojančių atsakomybę, numatytą už komercinės paslapties atskleidimą. Apibendrinant galima teigti, kad tema yra originali, kadangi mokslinių publikacijų, magistro darbų ar disertacijų, susijusių su teisės į privatumą bei komercinių paslapčių apsauga būtent civiliniame procese, nėra.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe daugiausia dėmesio skiriama nacionalinių bei tarptautinių įstatymų analizei. Svarbiausi iš jų yra šie: Konstitucija, Konvencija, civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir kiti. Darbe taip pat didelis dėmesys skiriamas teismų praktikai, ypač Lietuvis Aukščiausiojo Teismo, Konstitucinio Teismo bei Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) teismų praktikai. Be to, buvo remtasi Lietuvos bei užsienio mokslininkų darbais, pavyzdžiui, V. Mikelėno, L. Meškauskienės, A. Matkevičiaus, E. Žiobienės, D. Jočienės ir kitų.

1. Teisės į privatumą samprata

Tam, kad būtų galima visapusiškai nagrinėti teisės į privatumą užtikrinimą bei komercinių paslapčių apsaugos galimybes civiliniame procese, reikia išanalizuoti bei aptarti šių teisių sampratas.

1.1. Teisės į privatumą sampratų įvairovė

Evoliucija lėmė, kad žmogus yra socialinė būtybė, gyvenanti tarp žmonių ir bendraujanti su jais. Tačiau, kaip teisingai pažymėjo Valentinas Mikelėnas, kiekvienas žmogus, išlikdamas socialine būtybe, kartu išsaugo ir savo individualumą, tam tikrą uždaramą ir atskirumą nuo visuomenės. Nors daugelis žmogaus gyvenimo sričių nėra paslėptos nuo pašalinių akių ir daug ką kiekvienas iš mūsų daro kitų apsuptyje, t. y. viešai, vis dėlto yra nemažai dalykų, kuriuos žmogus sąmoningai ar nesąmoningai linkęs slėpti nuo kitų ir kurie aplinkiniams yra nežinomi.¹ Dėl šios priežasties, teisė į privatumą yra viena svarbiausių asmens teisių, kurios pagalba jis gali apsaugoti savo privatų gyvenimą nuo pašalinių žmonių, nustatyti tam tikras asmeninės informacijos prieinamumo ribas bei pasinaudoti įstatyme numatytais pažeistų teisių gynimo būdais. Šiuolaikiniame technologijų pasaulyje, iš vienos pusės, žmonės pradeda labiau domėtis jiems suteiktomis teisėmis, gauna informacijos apie pažeistų teisių gynimo būdus, tačiau, iš kitos pusės, tampa vis sudėtingiau apsaugoti teisę į privatumą, ypač vis daugiau populiarumo susilaukiančiuose socialiniuose tinkluose, kuriuose užtikrinti asmeninės informacijos slaptumą, nėra taip paprasta. Vertinant teisę į privatumą istoriniu požiūriu, pažymėtina, kad jos vystymuisi didelę įtaką turėjo tokie veiksniai kaip technologijų raida ar net vyraujančių politinių teorijų kaita, kai vis labiau vertinamas individualumas, todėl manytina, kad minėta teisė ateityje taps dar reikšmingesnė, taigi būtina išanalizuoti šios teisės sampratą plačiau.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas² žodį *privatus* apibūdina kaip susijęs su atskiru asmeniu, asmeninis, neoficialus, netarybinis. Etimologiškai sąvoka *privatus* kildinama iš lotyniško žodžio *privatus*, reiškiančio atskiras, priklausantis sau pačiam (ne valstybei), asmeninis ir vartojamas kaip visuomeninis, bendras (*lotyniškai – publicus, communis*) antonimas.³ Viena iš tarptautinių žodžių žodynų sąvoka *privatumas* apibūdinama kaip žmogaus galimybė turėti savo buvimo vietą, savo

¹ MIKELĖNAS, V. *Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas*. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 53.

² Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/dzl.php?>>>;

³ Online Etymology Dictionary [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=private>;

reikalus, savo gyvenimą, neprieinamą pašaliniam.⁴ Taigi darytina išvada, kad privatumas yra žmogaus galimybė turėti savo gyvenimą, reikalus arba, kitaip tariant, asmeninę erdvę, kuri nėra vieša ir visiems prieinama. Pažymėtina, kad privatumo sąvoka yra gana subjektyvi, kadangi tai, kas vienam atrodo labai asmeniškai, kitam gali būti visiškai neslapta ir visiems prieinama informacija. Kitaip tariant, privatumo ribas kiekvienas žmogus nustato savo nuožiūra, priklausomai nuo įvairių faktorių, tokių kaip asmeninės savybės, užimamos pareigos ar tiesiog vidiniai įsitikinimai. Šiai minčiai pritaria ir Liudvika Meškauskaitė, kuri nurodo, jog naudojimasis teise į privatų gyvenimą yra visada siejamas su konkreto asmens asmenine nuožiūra. Tai reiškia, kad teisė į privatų gyvenimą yra ginama tik tuo atveju, jei į asmens privatų gyvenimą įsibraunama be jo sutikimo, t. y. tik tuo atveju, jei asmuo to pats asmeniškai pageidauja. Kitaip tariant, tik nuo asmens priklauso jo privataus gyvenimo apsaugos ribos, t. y. kokiose ribose jis pageidauja būti paliktas vienas.⁵ Būtent dėl šios priežasties sudėtinga apibrėžti bendrą ir visuotinai priimtą privatumo sąvoką.

W. A. Parent savo straipsnyje siekia pateikti naują privatumo sąvoką. Autorius siūlo, kad sąvoka privatumas būtų apibūdinama kaip sąlyga, jog pašaliniai asmenys neturės galimybės sužinoti viešai neįtvirtintos ir neprieinamos (angl. *undocumented*) asmeninės informacijos apie kitą žmogų.⁶ Terminą *undocumented* reikėtų suprasti kaip neviešą informaciją, tokią, kurios negalima rasti spaudoje, internetinėje erdvėje ir pan., t. y. kurios pats asmuo kada nors koku nors būdu nepaviešino pats. Toliau savo straipsnyje W. A. Parent aiškina, kas yra asmeninė informacija. Jo nuomone, kad sąvoka asmeninė informacija turėtų būti suprantama kaip informacija, susidedanti iš faktų apie žmogų, kurių dauguma asmenų nenorėtų plačiai atskleisti pašaliniam apie save. Pažymėtina, kad tai, jog asmuo neprieštarautų, jei šiuos faktus sužinotų artimi draugai ar giminės, nepaneigia minties, jog būtų pažeistas privatumas, jei informacija pasklistų už minėtų artimų žmonių rato.⁷ Verta paminėti, kad aptartame straipsnyje autorius taip pat pritaria nuomonei, jog privatumo ribos yra subjektyvus dalykas, bei iliustruoja tai tokiu pavyzdžiu, kad vienam žmogui tema apie ūgį gali būti visiškai neutrali, o kitam, dėl jo kompleksuojančiam – labai nemaloni ir vengtina, taigi darytina išvada, kad netgi tokios informacijos paviešinimas išskirtiniais atvejais gali būti vertinamas kaip privatumo pažeidimas.

⁴ Autorių kolektyvas. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma litera, 2013.

⁵ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 235.

⁶ PARENT, W. A. *A new definition of privacy for the law* [interaktyvus]. P. 306. Prieiga per internetą: <<http://link.springer.com/article/10.1007/BF00144949>>;

⁷ *Ibid.*, p. 307.

Kalbant apie istorinę teisės į privatumą raidą, paminėtina, kad ši teisė iki pat XIX amžiaus pabaigos nebuvo įteisinta. Teisė į privatą gyvenimą tapo pripažinta asmenine neturtine teise tik XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje, o kai kuriose valstybėse dar vėliau.⁸ Vis dėlto minėtos teisės ištakos siekia senovės laikus ir pasireiškia to meto mąstytojų darbuose. Dar Sokrato mokinys Platonas manė, kad įstatymai turi apimti ne tik viešąjį gyvenimą, bet ir privatą, nes be sutvarkyto privataus gyvenimo neįmanoma ir visuomenės santvarka.⁹ Tačiau klasikinėse senovės valstybėse viešojo valdžia kišosi net ir į smulkmenas. Todėl senovėje asmuo, būdamas suverenus viešuose reikaluose, asmens gyvenime buvo beveik vergas. Kitas senovės filosofas Aristotelis išskyrė viešą politinę erdvę bei asmeninę erdvę, susijusią su šeima ir šeimyniniu gyvenimu.¹⁰ Taigi pažymėtina, kad savotiškos teisės į privatumą užuomazgos buvo pastebimos dar senovės laikais, tačiau, kaip jau buvo paminėta, šios teisės pagrindinė raida siejama su XIX amžiaus pabaiga. Asmens teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą pagal jos įteisinimo laiką priskirtina prie vadinamųjų trečiosios kartos teisių, kadangi daugelyje šalių ji buvo įtvirtinta gerokai vėliau nei socialinės, ekonominės ar politinės teisės.¹¹

Teisės į privatą gyvenimą evoliucijos apžvalga pradedama nuo Jungtinių Amerikos Valstijų, kadangi būtent šios šalies teisės doktrina sukūrė teorinius minėtos teisės pagrindus, o doktrinos idėjas toliau plėtojo JAV teismai. Visiškai pagrįstai JAV laikoma ne tik pirmąja šią teisę pripažinusia valstybe, bet ir bene labiausiai ją ginančią šalimi, todėl nenuostabu, kad JAV patirtis įteisinant ir ginant teisę į privatą gyvenimą turėjo didelę įtaką kitų valstybių teisės doktrinai, teismų praktikai ir įstatymų leidybai.¹² Iš pradžių JAV teisėje nebuvo specialaus delikto, kuris reikštų būtent teisės į privatą gyvenimą pažeidimą, todėl teismai susidūrę su pažeidimais, kurie dabar prilyginami privatumo pažeidimams, pripažindavo tokius veiksmus neteisėtais išplėsdami kitų deliktų ribas. Pažymėtina, kad 1890 m. žurnale *Harvard Law Review* išspausdintas teisininkų Samuel D. Warren ir Louis D. Brandeis

⁸ MIKELĖNAS, V. *Teisė į privatą gyvenimą ir jos gynimas*. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 54.

⁹ LEONAS, P. *Teisės filosofijos istorija*. Raštai I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 143.

¹⁰ MALINAUSKAITĖ, I. Privatumas virtualiuose socialiniuose tinkluose kaip įstatymo saugoma vertybė. *Social transformations in contemporary society*, 2015 (3). ISSN 2345-0126, p. 116.

¹¹ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Teisė į privatą gyvenimą*. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: teorinės ir praktinės problemos. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 17.

¹² MIKELĖNAS, V. *Teisė į privatą gyvenimą ir jos gynimas*. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 55.

straipsnis „The right of privacy“¹³ laikomas vienu reikšmingiausių teisės į privatumą raidoje bei daugelio mokslininkų pripažįstamas pirmuoju, kuris pateikė teisės į privatumą sampratą. Šiame straipsnyje teisė į privatumą buvo pripažinta savarankiška teise, o jos pažeidimas turi būti laikomas atkiru deliktu. Autoriai teisę į privatumą apibūdina kaip teisę būti paliktam vienam, kas reiškia, jog asmeniui yra suteikiama teisė būti apsaugotam nuo nepageidautino privataus gyvenimo viešinimo, kai tam nėra teisėto visuomenės intereso. Šis straipsnis turėjo įtakos ne tik šimtams bylų sprendimų, bet ir suformulavo teisės į privatumą doktriną. Būtent dėl minėto straipsnio privatumas traktuotas kaip absoliuti, prigimtinė, neatimama teisė.¹⁴ Vis dėlto laikui bėgant teismų praktika kito ir susiformavo nuomonė, kad teisė į privatumą nėra absoliuti, labai dažnai ji konkuruoja su lygiavertėmis konstitucinėmis vertybėmis, todėl svarbu išlaikyti pusiausvyrą tarp šių ginamų gėrių. Pripažįstama, kad teisė į privatą gyvenimą apima du momentus: asmens norą neatskleisti viešumon savo asmeninių gyvenimo detalių ir asmens norą nepriklausyti nuo kitų priimant asmeninius sprendimus.¹⁵ Pagal JAV teisę, atsižvelgiant į tai, koks teisės ginamas interesas pažeidžiamas, teisės į privatą gyvenimą pažeidimas gali pasireikšti keturiomis formomis: 1) asmens vardo pasisavinimas; 2) nepagrįsta invazija į privatą asmens gyvenimą; 3) faktų apie asmens privatą gyvenimą viešas atskleidimas; 4) publikacija, neigiamai vaizduojanti asmenį.¹⁶ Taigi darytina išvada, kad JAV teisės doktrina padarė didelę įtaką teisės į privatumą raidai ir apskritai gali būti laikoma šios teisės pripažinimo pradininke.

Palyginimui trumpai reikėtų panagrinėti teisės į privatumą raidą Anglijos teisės doktrinoje. Iš pradžių, panašiai kaip ir JAV, asmens privatus gyvenimas Anglijoje buvo ginamas deliktų pagrindu, t. y. ši teisė buvo ginama išplečiant kitas teises. Vis dėlto, priešingai negu JAV, Anglijoje ilgą laiką teisė į privatą gyvenimą nebuvo pripažįstama savarankiška teise, o privatumas kaip savarankiškas gynimo objektas. Netgi ir šiuolaikinėje Anglijos teisėje nuomonės dėl teisės į privatumą reglamentavimo skiriasi. Mindaugas Lankauskas pažymi, kad Didžiojoje Britanijoje parlamentas nesiryžo priimti atskiro įstatymo, reguliuojančio privataus gyvenimo apsaugą, o teismai, vadovaudamiesi parlamento suvereniteto doktrina, teisės į privatumą nepripažino savarankiška teise. Taigi ši teisė gali būti ginama tik

¹³ WAREN, S. D., BRANDEIS, L. D. *The right to privacy*. Harvard Law Review. Vol. IV. December 15, 1890, No. 5.

¹⁴ ŽIOBIENĖ, E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV. *Jurisprudencija*, t. 32(24), 2002, p. 34.

¹⁵ MIKELĖNAS, V. *Teisė į privatą gyvenimą ir jos gynimas*. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 56.

¹⁶ *Ibid.*, p. 56-57, 60, 64.

pareiškiant ieškinius kitais pagrindais.¹⁷ Valentinas Mikelėnas savo publikacijoje pritaria nuomonei, kad šiuolaikinėje Anglijos teisės doktrinoje nėra bendros nuomonės apie tai, ar apskritai tokia teisė egzistuoja, o jeigu egzistuoja, koks jos turinys. Nepaisant to, ir Anglijos statutinė teisė, ir teismų praktika numato pakankamai priemonių, kuriomis galima apginti privatų asmens gyvenimą. Neabejotinai didelę įtaką Anglijos teismų praktikai šioje srityje turėjo ir prisijungimas prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei Strasbūro Žmogaus teisių teismo praktika.¹⁸ Taigi manytina, kad vien formalaus teisės į privatumą įteisinimo nebuvimas nepaneigia fakto, jog ši teisė yra ginama ir teismai tinkamai ją taiko. Panašiai kaip ir JAV, Anglijoje skiriamos trys bylų kategorijos su privataus gyvenimo gynimu: invazija į privatų asmens gyvenimą; asmens vardo, atvaizdo, balso ir kt. jį identifikuojančių fizinių savybių pasisavinimas komerciniais tikslais; tikrų, tačiau privataus pobūdžio faktų viešas atskleidimas.¹⁹ Apibendrinant galima teigti, kad tiek Anglijoje, tiek JAV teisė į privatumą yra ginama panašiais pagrindais bei tinkamai saugomas žmogaus privatus gyvenimas.

Kalbant apie kontinentinės Europos doktriną, reikėtų pažymėti, kad žymių skirtumų nuo JAV ar Anglijos teisės sistemų nėra, vis dėlto tam tikri neatitikimai egzistuoja. Pažymėtina, kad abiejų sistemų teismai gina asmens privatų gyvenimą panašiais principais – asmens sutikimo būtinybė prieš skleidžiant viešą informaciją apie jį, privatumo teisės ribojimo galimybės, kai yra visos tam būtinos sąlygos ir panašiai. Tačiau JAV numatytos platesnės visuomenės informavimo priemonių kišimosi į privatų gyvenimą ribos, turint omenyje viešuosius asmenis. Pavyzdžiui, Prancūzijoje teisė į privatų gyvenimą į civilinį kodeksą buvo įtraukta tik 1970 metais. Prancūzijos teismų praktikoje sąvoka privatus gyvenimas paprastai apibrėžiama kaip „slapta gyvenimo sritis, kur kiekvienas individas turi teisę būti paliktas vienas ramybėje“. Lyginant su kitomis Vakarų valstybėmis, Prancūzija garsėja tuo, kad teismai privatumo ribas aiškina labai plačiai. Kitoje kontinentinės Europos valstybėje – Vokietijoje teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimo būdai buvo pripažinti taip pat tik ilgametės teismų praktikos dėka, nes iš pradžių pažeistos teisės gynimui buvo naudojamos kitų teisės šakų ar institutų normos.²⁰ Darytina išvada, kad net ir tokias galias teisės tradicijas turinčiose valstybėse kaip Prancūzija ar Vokietija teisė į

¹⁷ LANKAUSKAS, M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Vilnius: Teisės problemos, 2007, Nr. 2(56), p. 107.

¹⁸ MIKELĖNAS, V. *Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas*. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 65.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*, p. 70, 76.

privatumą taip pat buvo įtvirtinta palyginus visai neseniai, susiformavusios teismų praktikos dėka ir, žinoma, išaugusio poreikio ginti privatų gyvenimą.

Lietuvos teismai taip pat yra nagrinėję teisės į privatumą sąvoką. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas viename iš savo nutarimų yra nustatęs, kad teisė į privatumą apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. Teismas taip pat pažymėjo, kad savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę bei orumą.²¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) senatas nurodė, kad Lietuvos Respublikos įstatymai bei teismų praktika nėra suformulavę tikslaus ir bendro asmeninio gyvenimo sąvokos supratimo ir aiškinimo, todėl nustatant žinių priklausymą asmeninio gyvenimo sričiai būtina atsižvelgti į Europos valstybėse taikomas nuostatas.²² Kitame nutarime Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad privatus yra toks asmeninis žmogaus gyvenimas, kuris vyksta ne viešumoje ir į kurį visuomenė neturi teisės kištis; teritorine prasme asmens privatus gyvenimas yra asmens gyvenamoji patalpa (butas, namas), taip pat ir duomenys apie gyvenamąją vietą.²³ Teisėjų kolegija šioje nutartyje taip pat pažymi, kad asmens privatūs duomenys yra privataus gyvenimo dalis, tačiau nuo to momento, kai informacija paskelbiama viešuose registruose, duomenys nebelaikomi privataus gyvenimo dalimi, nes jie tampa vieši, t. y. prienami visiems suinteresuotiems asmenims, tačiau pažymėtina, kad tokie privatūs duomenys skelbiami tik esant fizinio asmens, kurio duomenys skelbiami, sutikimui. Kitoje byloje LAT pasakė, kad pasirinkti, kokia asmens privataus gyvenimo dalis gali būti prieinama visuomenei, yra asmens teisė, nes kiekvienas asmuo turi diskrecijos teisę nuspręsti, ar atskleisti bei kokia apimtimi atskleisti informaciją, kuri sudaro privataus gyvenimo dalį.²⁴ Taigi remiantis paminėtais pavyzdžiais, galima teigti, kad Lietuvos teismai taip pat nepateikia baigtinio asmens privataus gyvenimo sričių sąrašo bei seka užsienio šalių teismų praktika.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Byla nr. 14/98.

²² 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. Apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. Nr. 9, 1998, p. 97.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“, Nr. 3K-3-448/2007.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“, Nr. 3K-3-398/2008 (S).

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad bendros ir visiems priimtinos privatumo sąvokos nėra. Vis dėlto daugelis teisės mokslininkų teigia, kad vieną iš teisingiausių privatumo sąvokos apibrėžimų pateikia Britų enciklopedija, kuri asmens teisę į privatumą (angl. *right of privacy*) įvardija kaip asmens teisę būti apsaugotam nuo kišimosi į asmeninio pobūdžio dalykus.²⁵ Kita vertus, reikėtų pritarti ir K. Čilinsko nuomonei, kad teisė į asmens privataus gyvenimo gerbimą įvairiose nacionaliniuose teisės aktuose apibrėžiama gana abstrakčiai ir lakoniškai, todėl paliekama jos turinį išplėtoti teismų praktikai.²⁶ Vienas svarbiausių sprendimų šioje srityje pateikiamas byloje *Niemietz* prieš Vokietiją, kurioje Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) nesiryžo pateikti vienos išsamios privatumo sąvokos. Byloje *Niemietz* prieš Vokietiją teismas pažymi, kad jis nemano, jog yra įmanoma ar būtina pateikti išsamią privataus gyvenimo sąvoką. Priešingu atveju, teismo nuomone, ši sąvoka būtų per daug susiaurinama, apibrėžiant ją kaip „vidinį ratą“, kuriame kiekvienas individas gali gyventi, kaip jis nori, visiškai atsiribodamas nuo išorinio pasaulio. Todėl pagarba privačiam gyvenimui tam tikra prasme apima ir asmens teisę užmegzti ir palaikyti santykius su kitais žmonėmis.²⁷ Taigi reikėtų pritarti šiai teismo pozicijai, kad nėra nei būtinybės, nei galimybės pateikti išsamią privatumo definiciją, kadangi žmonės gyvena besivystančioje visuomenėje, taip pat ir neribotų technologijų laikais, kai visos gyvenimo sritys yra tobulinamos ir keičiasi nesuvaldomu greičiu, kas lemia ir besikeičiančias privataus gyvenimo ribas. Be to, kaip jau buvo minėta, privatus gyvenimas yra labai subjektyvi sąvoka, kurią kiekvienas asmuo apsibrėžia individualiai, todėl manytina, kad svarbiausia tai, jog apskritai yra įtvirtintos normos, ginančios privatų asmens gyvenimą, o jo ribos turėtų būti nustatomos kiekvienu atveju individualiai, atsižvelgiant į susiklosčiusias aplinkybes, o nesivadovaujant vien šabloniškais kriterijais.

²⁵ Encyclopaedia Britannica [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.britannica.com/topic/rights-of-privacy>>;

²⁶ JOČIENĖ, D., ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 71.

²⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas *Niemietz prieš Vokietiją* byloje Nr. 13710/88, serija A, Nr. 251 – B [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1992/80.html>>;

1.2. Teisės į privatumą reglamentavimas Lietuvoje

Pirmą kartą asmens teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą Lietuvoje buvo įtvirtinta Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatyme.²⁸ Šio įstatymo 6 straipsnyje buvo nustatyta, kad neleidžiama platinti informacijos apie žmogaus asmeninį gyvenimą be jo sutikimo, išskyrus žinias, nustatytas teismo. 33 straipsnis numatė, jog masinės informacijos priemonė, paskleidusi be asmens sutikimo informaciją apie jo asmeninį gyvenimą ar tikrovės neatitinkančias žinias, žeminančias jo garbę ir orumą, teismo sprendimu atlygina jam padarytą moralinę žalą.

1991 m. kovo 12 d. nutarimu²⁹ Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba įsipareigojo laikytis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos ir kitų tarptautinių dokumentų.

Galiausiai 1992 metais teisė į privatą gyvenimą pirmą kartą buvo įtvirtinta pagrindiniame šalies įstatyme – Konstitucijoje – ir tapo konstitucine teise. Teisė į privatą gyvenimą yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje³⁰, kuris skelbia, kad žmogaus privatus gyvenimas yra neliečiamas. Asmens pokalbiai, susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas yra neliečiami. Informacija apie privatą asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą. Pažymėtina, jog teisė į privataus gyvenimo gerbimą nėra autonomiška, ji glaudžiai siejasi ir su kitomis „giminingomis“ teisėmis, tokiomis kaip teisė į atvaizdą, teisė ginti savo garbę ir orumą, teisė į asmens duomenų apsaugą.³¹ Paminėtina, kad daugelis Lietuvos ir užsienio šalių teisės mokslininkų išskiria keturis pagrindinius asmens teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą elementus, kurie yra autonomiški, bet kartu ir vienas su kitu susiję:

1. Informacijos privatumas, kuris apima asmens duomenų apsaugą;
2. Kūno neliečiamumas, kuris apima fizinę asmens apsaugą nuo bet kokių invazinių procedūrų;

²⁸ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. vasario 9 d. įstatymas Nr. IX-3670 „Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas“. *Vyriausybės žinios*, 1990-03-10, Nr. 7-163.

²⁹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“. *Lietuvos aidas*, 1991-03-14, Nr. 52-0.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014.

³¹ LANKAUSKAS, M.; MULEVIČIUS, M.; ir ZAKSAITĖ, S. *Teisės į privatumą, minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką užtikrinimo problemos*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013, p. 9.

3. Komunikacijos privatumas;
4. Teritorinis privatumas, kuris susijęs su asmens būstu ir jo artimąja teritorija.³²

Manytina, kad tokį skirstymą pripažįsta ir Konstitucija, kadangi tą patvirtina kituose svarbiausio įstatymo straipsniuose numatytos ir kitos saugomos privataus gyvenimo sritys, pavyzdžiui, būsto neliečiamumas, laisvės neliečiamumas, žmogaus teisė turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti ir t. t. Privataus gyvenimo neliečiamumą saugantis straipsnis įtvirtintas Konstitucijos skiltyje „Žmogus ir valstybė“, todėl galima pritarti nuomonei, kad valstybei numatoma pareiga susilaikyti nuo aktyvių veiksmų, t. y. kišimosi į privatų asmens gyvenimą, bet iš kitos pusės, valstybė taip pat turi užtikrinti tinkamą ir realų minėtos teisės įgyvendinimą, o ne tik ją deklaruoti, kitaip tariant, imtis aktyvių veiksmų.³³

Didelį indėlį teisės į privatumą užtikrinimo srityje įnešė naujasis Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, įsigaliojęs 2001 metais, kuris pirmą kartą Lietuvoje detalizavo teisę į privatų gyvenimą. CK 2.23 straipsnis³⁴ reglamentuoja teisę į privatų gyvenimą ir jo slaptumą. Minėtame straipsnyje nurodoma, kad asmens privatus gyvenimas yra neliečiamas. Toliau iš esmės yra atkartojamas Konstitucijoje įtvirtintas reguliavimas, kad informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik jo sutikimu, jog draudžiama rinkti informaciją apie privatų gyvenimą, pažeidžiant įstatymus ir t. t. Antroje straipsnio dalyje aptariama, kas yra laikoma privataus gyvenimo pažeidimu, t. y. neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtas asmens stebėjimas, neteisėtas asmens ar jo turto apieškojimas, asmens telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas, duomenų apie asmens sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką bei kitokie neteisėti veiksmai. Taigi pastebėta, kad ir civilinis kodeksas nepateikia baigtinio privataus gyvenimo sričių sąrašo. Manytina, jog toks reguliavimas nustatytas dėl jau anksčiau aptartų priežasčių, pavyzdžiui, besikeičiančio suvokimo, kas yra privatu, dėl subjektyvaus privatumo sąvokos traktavimo bei kitų svarbių ypatybių. Asmeniui taip pat yra suteikiama galimybė pareikšti ieškinį dėl padarytos turtinės ir neturtinės žalos, kurią sukėlė neteisėti veiksmai, kuriais pažeidžiama teisė į privatų gyvenimą, atlyginimo. Kiti CK straipsniai detalizuoja privataus gyvenimo sąvoką bei saugo asmens teisę į vardą, atvaizdą, kūno

³² MEŠKAUSKAITĖ, L. *Teisė į privatų gyvenimą*. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: teorinės ir praktinės problemos. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 15.

³³ MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 227.

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

neliečiamumą ir vientisumą, asmens laisvę, užtikrina teisę pasikeisti lytį bei gina garbę ir orumą (CK 2.20 – 2.27).

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas³⁵ įtvirtina tokią privataus gyvenimo sąvoką – tai asmeninis žmogaus, jo šeimos gyvenimas, gyvenamoji aplinka, kurią sudaro fizinio asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos, kurias fizinis asmuo naudoja savo ūkinei, komercinei ar profesinei veiklai, taip pat fizinio asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė, garbė ir reputacija, slapti asmeniniai faktai, fizinio asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai, informacija apie fizinio asmens sveikatą, privatus susirašinėjimas ar kitoks ryšio palaikymas, fizinio asmens pažiūros, įsitikinimai, įpročiai ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus. Pastebėtina, kad įstatymas privatų gyvenimą apibrėžia gana plačiai, bet panašiai kaip ir kiti teisės aktai baigtinio sąrašo nepateikia. Šio įstatymo 14 straipsnis numato privataus gyvenimo apsaugą ir atkartoja iš esmės tą patį, ką ir kiti teisės aktai. Vadovaujantis aptartais Lietuvos įstatymais, galima teigti, kad visuose svarbiausiuose teisės aktuose teisė į privatumą yra įtvirtinta ir ginama. Pagrindiniai principai išlieka tie patys – asmens privatus gyvenimas yra neliečiamas, rinkti informaciją apie asmens privatų gyvenimą galima tik įstatyme numatytais atvejais, o skelbti ją tik esant asmens sutikimui (išskyrus tam tikras išimtis).

1.3. Teisės į privatų gyvenimą įtvirtinimas tarptautiniuose dokumentuose

Tarptautiniu mastu pirmą kartą teisė į privatų gyvenimą buvo įtvirtinta tik 1948 metais Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje 12 straipsnyje³⁶, kuriame įtvirtinta, kad niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą arba kėsintis į jo garbę ir reputaciją. Kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba kėsintis.

Teisė į privatų gyvenimą yra įtvirtinta ir Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1966 metais priimtame Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte³⁷, 17 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad niekas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, jo būsto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, neteisėto kėsintis į jo garbę ir orumą. Be to, kiekvienas

³⁵ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-07-26, Nr. 71-1706.

³⁶ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006-06-17, Nr. 68-2497.

³⁷ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3288.

asmuo turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba tokių pasikėsinių.

Vienas svarbiausių dokumentų, kuriame įtvirtinta teisė į privatumą yra Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Konvencijos 8 straipsnyje³⁸ įtvirtinta teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Jame teigiama, kad kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. 2 straipsnio dalyje nurodoma, jog valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti. Pažymėtina, kad Konvencija valdžios pareigūnams leidžia kištis į privatų asmens gyvenimą tik esant visoms trimis būtinoms sąlygoms, kitaip dar vadinamu „trijų pakopų testu“: 1) toks įsikišimas turi būti numatytas įstatyme; 2) jis turi būti vykdomas tik siekiant tiesiogiai Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatytų tikslų; 3) turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje.³⁹ Konvencijos komentatoriai pažymi, kad šio straipsnio 2 dalies formuluotė leidžia daryti išvadą, kad Konvencija gina privatų asmens gyvenimą tik nuo valstybės, o ne privačių asmenų kišimosi, taigi pirmiausia yra ginama teisė į privatų gyvenimą būtent viešosios teisės srityje. Reikėtų pritarti nuomonei, kad ypač ankstyvoji Konvencijos aiškinimo ir taikymo Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) praktika patvirtino, kad šis straipsnis įpareigoja valstybę nesikišti į asmens privatų gyvenimą, t. y. susilaikyti nuo aktyvių veiksmų.⁴⁰ Tačiau vėliau EŽTT praktika kito ir sprendimuose buvo ne kartą pažymėta, kad Konvencijos 8 straipsnis taip pat įpareigoja valstybę imtis ir aktyvių veiksmų, t. y. elgtis taip, kad būtų užtikrinta reali pagarba privačiam žmogaus gyvenimui, o tai reiškia, kad nacionalinėje teisėje turi būti sukurtas efektyvus mechanizmas, kuris užtikrintų privataus gyvenimo apsaugą. Darytina išvada, kad panašiai valstybės pareiga šiuo klausimu yra suprantama tiek Konvencijos, tiek Konstitucijos aiškinimo prasme. Pažymėtina, kad siekiant kuo efektyvesnio asmens privataus gyvenimo pagarbos ir apsaugos mechanizmo, Europos Sąjungos institucijos išleidžia vis daugiau rekomendacijų, reglamentų ir direktyvų šiuo klausimu, atsižvelgiant į besikeičiantį gyvenimo ritmą ir poreikį užtikrinti, kad asmens privatus gyvenimas būtų neliečiamas.

³⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

³⁹ MEŠKAUSKAITĖ, L. *et. al. Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 355.

⁴⁰ MIKELĖNAS, V. *Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas*. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 85.

Apibendrinant, kaip jau buvo minėta, EŽTT, nagrinėdamas bylas, nepateikė teisės į privatumą vienintelės sampratos ir baigtinio sąrašo asmeninio gyvenimo sričių, kurias gina Konvencija. Tokia pačia kryptimi vystosi ir Lietuvos teismų praktika. Teismams kiekvienu konkrečiu atveju paliekama plati nuožiūros laisvė nuspręsti, kokias sritis priskirti privačiam asmens gyvenimui. Nereikėtų pamiršti ir vis besikeičiančio gyvenimo ritmo, besivystančių technologijų, lemiančių privatumo sąvokos nuolatinę kaitą. Reikėtų pritarti nuomonei, kad netikslinga įtvirtinti vienintelę ir šabloninę privatumo sampratą. Neįmanoma apibrėžti to, ką kiekvienas individas laiko savo privačiu gyvenimu, kuriuo nesinori dalintis su visais kitais visuomenės nariais. Svarbiausia yra tai, kad tiek nacionaliniuose, tiek Europos Sąjungos ir tarptautiniuose teisės aktuose yra sukurtas veiksmingas mechanizmas, leidžiantis apsaugoti privatų gyvenimą, o esant pažeidimams, jį tinkamai apginti.

2. Komercinės paslapties samprata

Aptarus fizinio asmens teisės į privatumą sampratą, svarbu išanalizuoti ir juridinio asmens savotišką privatumo garantą – komercinės paslaptis. Spartėjant techninei pažangai, didėjant konkurentų rinkoje bei gausėjant įvairiausių naujų produktų pasiūlai, bendrovėms būtina užtikrinti efektyvų mechanizmą, kad tam tikra svarbi bei vertinga informacija būtų apsaugota nuo pašalinių. Tam tikra prasme komercinės paslaptis galima prilyginti privačiam žmogaus gyvenimui tuo požiūriu, jog minėtas paslaptis sudaro informacija, kurios bendrovės nenori atskleisti. Būtent dėl šios priežasties svarbu suvokti, kas yra komercinė paslaptis ir kaip užtikrinti jos saugumą.

Žvelgiant istoriškai, komercinės paslaptys laikomos seniausia intelektinės nuosavybės apsaugos forma. Jau senovės Romoje įstatymai numatė atsakomybę asmeniui, kuris paskatindavo kito asmens vergą ar darbuotoją atskleisti paslaptis, susijusias su jo šeimnininko verslu ar kitais komerciniais ryšiais. Viduramžiais komercinės paslaptys buvo plačiai saugomos Europos gildijose.⁴¹ Gerokai vėliau pramoninės nuosavybės, įskaitant prekybos paslaptis, apsauga susirūpinta moderniosios istorijos, t. y. naujųjų laikų istorijos etape – Anglijos ir Prancūzijos industrinių revoliucijų metu.⁴² Vis dėlto moderni komercinių paslapčių teisė išsivystė

⁴¹JORDA, K.; RINES, D.; GERMESHAUSEN, K. *Trade Secrets and Trade Secret Licensing*. In *ipHandbook of Best Practices* [interaktyvus]. Psl. 1045. Prieiga per internetą: <<http://www.iphandbook.org/handbook/chPDFs/ch11/ipHandbookCh%2011%2005%20Jorda%20Trade%20Secret%20Licensing.pdf>>;

⁴²MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 27.

tik XIX amžiaus pradžioje Anglijoje, kaip atsakas į sparčiai besivystančias technologijas ir padidėjusį darbuotojų judėjimą.⁴³ Jungtinėse Amerikos Valstijose, Masačusetso valstijoje, 1868 metais pirmą kartą priimtas teismo sprendimas dėl teisės pažeidimo, kuriame nustatyta, jos atskleistas komercinės paslapties turinys.⁴⁴ Minėtame sprendime byloje „Peabody v. Norfolk“⁴⁵ teismas konstatavo, jog slaptas gamybos procesas yra laikytinas bendrovės nuosavybės teisė objektu. Šiuolaikinėje doktrinoje šis terminas dažnai vartojamas kaip bendrovės *know – how*. Anglijoje, panašiai kaip ir JAV, komercinių paslapčių apsauga suformuluota teismų praktikoje.

Kontinentinėje Europoje komercinių paslapčių samprata pradeda vystyti XIX amžiuje. 1883 metais priimtoje Paryžiaus konvencijoje dėl pramoninės nuosavybės saugojimo 10 bis straipsnyje⁴⁶ numatyta, kad bet koks konkurencijos veiksmas, prieštaraujantis sąžiningiems pramonės ir prekybos reikalų vedimo papročiams laikytinas nesąžininga konkurencija. Komentuojamojo straipsnio pirmame punkte taip pat nurodyta, jog Sąjungos šalys privalo garantuoti šalių – Sąjungos narių piliečiams – efektyvią apsaugą nuo nesąžiningos konkurencijos. Iš pateiktos formuluotės galima spręsti apie komercinių paslapčių vietą Europos žemyne. Pažymėtina, kad Europoje, išskyrus Jungtinės Karalystės teisės sistemą, kuri atitinka JAV modelį, komercinių paslapčių apsauga suprantama ne tik kaip viena iš pramoninės nuosavybės apsaugos formų, tačiau kartu ir labai susijusi su nesąžiningos konkurencijos institutu ir jos teisiniu reglamentavimu.⁴⁷ Pastebėtina, kad priešingai negu JAV, Europoje komercinių paslapčių apsauga ir su jos apsauga susiję teisės pažeidimai suprantami plačiai, todėl įrodžius pažeidimus, atsakomybė gali kilti tiek dėl pramoninės nuosavybės objektų apsaugos pažeidimų, tiek ir dėl nesąžiningos konkurencijos veiksmų.⁴⁸ Taigi darytina išvada, kad komercinių paslapčių apsauga kontinentinėje Europoje suprantama plačiau negu bendrosios teisės sistemos valstybėse, todėl komercinių paslapčių apsauga gali būti užtikrinama ne tik remiantis intelektinės teisės normomis, bet ir pritaikant nesąžiningos konkurencijos taisykles. Vis dėlto, nepaisant

⁴³ JORDA, K.; RINES, D.; GERMESHAUSEN, K. *Trade Secrets and Trade Secret Licensing*. In *ipHandbook of Best Practices* [interaktyvus]. Psl. 1045. Prieiga per internetą: <<http://www.iphandbook.org/handbook/chPDFs/ch11/ipHandbookCh%2011%202005%20Jorda%20Trade%20Secret%20Licensing.pdf>>;

⁴⁴ MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 27.

⁴⁵ JAV teismų byla *Peabody v. Norfolk*, 98 Mass 452. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.courts.state.ny.us/reporter/archives/tabor_hoffman.htm>.

⁴⁶ Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės saugojimo. *Valstybės žinios*, 1996-08-07, Nr. 75-1796.

⁴⁷ MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 28.

⁴⁸ *Ibid.* 47.

egzistuojančių skirtumų tarp dviejų teisės sistemų, manytina, kad abi jos tinkamai užtikrina komercinių paslapčių apsaugą bei viena kitą papildo. Kitaip tariant, tiek kontinentinės Europos, tiek bendrosios teisės sistemos valstybės pritaria nuomonei, jog komercinės paslaptys turi būti pripažįstamos saugotinu teisės objektu, tačiau skiriasi priemonės, kuriomis siekiama minėtų tikslų.

2.1. Komercinės paslapties sąvoka

Teisės literatūroje, norminiuose teisės aktuose ir apskritai teisinėje praktikoje dažnai pastebimas komercinės paslapties sąvokos nevienodumas. Dažnai problema kyla dėl pačių žodžių junginių, pavyzdžiui, vienu atveju vartojama gamybinė paslaptis, kitu – technologinė paslaptis, o trečiu – komercinė paslaptis. Neretai yra tapatinamos sąvokos komercinė paslaptis ir konfidenciali informacija, kas nėra labai teisinga. Manytina, kad tokį sąvokų nevienodumą galėjo lemti ir tai, kad komercinės paslapties turinys konkrečiu atveju gali skirtis, t. y. pati bendrovė sprendžia, ką laikyti komercine paslaptimi. Taigi šį klausimą reikėtų aptarti plačiau.

CK 1.116 straipsnis numato, kas yra laikoma komercine (gamybine) paslaptimi bei kokie reikalavimai keliami tokiai informacijai. Lietuvos Respublikos darbo kodekso⁴⁹ 235 straipsnio 2 dalies 2 punkte numatyta, kad šurkščiu darbo pareigų pažeidimu yra laikoma komercinių ar technologinių paslapčių atskleidimas arba jų pranešimas konkuruojančiai įmonei. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas⁵⁰ 55 straipsnio 1 dalies 3 punkte įtvirtina, kas pripažįstama banko paslaptimi, tai yra informacija apie banko kliento finansinę būklę ir turtą, veiklą, kliento komercines (gamybines) ar profesines paslaptis. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo⁵¹ 32 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad stebėtojų tarybos nariai privalo saugoti bendrovės komercines (gamybines) paslaptis, konfidencialią informaciją, kurią jie sužinojo būdami stebėtojų tarybos nariais. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme⁵² 15 straipsnio 1 dalies 3 punkte įtvirtinta, kad nesąžiningais konkurencijos veiksmais pripažįstama informacijos, kuri yra kito ūkio subjekto komercinė paslaptis, naudojimas, perdavimas, skelbimas be šio subjekto sutikimo, taip pat tokios informacijos gavimas iš asmenų, neturinčių teisės šios informacijos perduoti, turint tikslą konkuruoti, siekiant naudos sau arba padarant žalą šiam ūkio subjektui. Taigi iš pateiktų pavyzdžių galima daryti išvadą, jog Lietuvos teisės aktuose vartojami šie

⁴⁹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-06-26, Nr. 64-2569.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-04-15, Nr. 54-1832.

⁵¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.

⁵² Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-04-02, Nr. 30-856.

terminai: komercinė, gamybinė, technologinė paslaptis bei profesinė paslaptis. Kadangi įstatymuose pateikiamos skirtingos sąvokos, manytina, jog vien pirminių šaltinių analizavimo, t. y. teisės aktų interpretavimo nepakanka tam, kad būtų atsakyta į klausimą, kokia gi yra tinkamiausia komercinės paslapties sąvoka. Tam tikslui reikėtų analizuoti ir antrinius teisės šaltinius – teismų sprendimus, kuriuose yra aiškinami ir taikomi teisės aktai. Apibendrinant reikėtų pritarti nuomonei, kad sąvoka „komercinės paslaptys“ yra universali, plataus turinio ir turėtų būti suvokiama tapačiai ir nepriklausomai nuo teisės šakos reguliuojamų santykių ar jų specifikos.⁵³ Taigi galima teigti, jog bendrovės komercinėmis paslaptimis gali būti pripažinta bet kokio pobūdžio informacija, atitinkanti įstatyme numatytus reikalavimus ir dėl kurios yra tinkamai susitarta kaip dėl bendrovės komercinės paslapties, t. y. tokia informacija turi būti saugotina ir nevieša. Panašaus aiškinimo laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris vienoje iš nutarčių, nagrinėdamas bendrovės komercinių paslapčių ir banko paslapčių tarpusavio santykį, nurodė, jog vien tai, kad komercinę paslaptį sudarantys duomenys yra tokios pat rūšies ar turinio kaip ir banko paslaptį sudarantys duomenys, nėra pagrindas teigti, kad tai banko, o ne komercinė paslaptis. Svarbu, ar banko paslaptį sudarantys duomenys atitinka komercinei paslapčiai keliamus pirmiau nurodytus reikalavimus.⁵⁴ Vadinasi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažįsta, jog tiek gamybinio, tiek technologinio ar kito pobūdžio informacija traktuojama kaip bendrovės komercinė paslaptis, jei tokia informacija atitinka įstatymo keliamus reikalavimus.

Neretai kyla neaiškumų dėl komercinės ir profesinės paslapties sąvokų, tačiau manytina, jog jos neturėtų būti tapatinamos. Abi šios sąvokos turi bendrą požymį – informacijos, sudarančios komercinę ar profesinę paslaptį, subjektai įsipareigoja ją saugoti ir neatskleisti tretiesiems asmenims, kadangi tokios informacijos atskleidimas galėtų sukelti neigiamas pasekmes bei padaryti žalos asmeniui, kuriam priklauso ši informacija. Kita vertus, paprastai komercinė ir profesinė paslaptis yra reguliuojamos skirtingais įstatymais ir skiriasi tuo, kad profesinę paslaptį asmuo sužino būtent dėl savo tiesiogiai atliekamų pareigų, pavyzdžiui, gydytojai, advokatai, o komercinė paslaptis dažniausiai asmeniui yra perduodama saugoti. Taigi manytina, kad dėl išvardintų priežasčių šių sąvokų tapatinti nereikėtų, todėl komercinės ir profesinės paslaptys turėtų būti suprantamos kaip savarankiškos sąvokos.

⁵³ MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 20.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje G. Z. v. AB „Parex bankas“, Nr. 3K-3-499/2006.

Kalbant apie konfidencialios informacijos ir komercinių paslapčių santykį, vertėtų paminėti naujausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurioje konstatuojama, jog teisinė konfidencialios informacijos kategorija yra platesnė už teisinę komercinės paslapties kategoriją, taigi komercinės paslaptys yra viena iš konfidencialios informacijos rūšių. Pareiga saugoti konfidencialią informaciją paprastai egzistuoja, kai ji nustatyta sutartyje, o pareiga saugoti komercinę paslaptį visų pirma kyla iš įstatymo.⁵⁵ Darytina išvada, kad konfidenciali informacija yra platesnė sąvoka negu komercinė paslaptis, tai reiškia, kad konfidenciali informacija ne visada savaime bus ir komercinė paslaptis. O komercinė paslaptis yra tik viena iš konfidencialios informacijos rūšių.

Apibendrinant konstatuotina, kad sąvoka „komercinė paslaptis“ nurodo informacijos naudos bendrovei prigimtį (informacijos komercinę vertę), o teisės aktuose vartojamos papildomos sąvokos „gamybinė“, „technologinė“ paslaptis pažymi ne savarankišką bendrovės paslapties rūšį, o tik nurodo komercinės paslapties informacijos pobūdį.⁵⁶ Kitaip tariant, reikėtų šias sąvokas suprasti kaip iš esmės apibūdinančias tą patį, t. y. bendrovės komercines paslaptis, tačiau identifikuojančias skirtumus tarp pačios saugotinos informacijos.

2.2. Komercinių paslapčių turinio kriterijai

Svarbu nustatyti ne tik komercinių paslapčių sąvokos reikšmę, bet ir jos turinį, t. y. kokie reikalavimai keliami informacijai, kad ji būtų pripažinta komercine paslaptimi. Pažymėtina, kad vienos universalios ir visiems priimtinos komercinių paslapčių sąvokos nėra. Panašiai kaip ir jau aptartu teisės į privatumą atveju, būtų sudėtinga ir, manytina, netikslinga įtvirtinta bendrą komercinės paslapties sąvoką, kadangi dažnai bendrovių pobūdis bei veikla skiriasi, todėl kiekvienu konkrečiu atveju jos nustato, kokie duomenys laikytini paslaptimi. Komercinių paslapčių sąvokos nevienodumą lemia ir tokie veiksniai kaip įvairių valstybių teisės aktuose įtvirtintas skirtingas komercinių paslapčių apsaugos reguliavimas. Vienose šalyse jos saugomos, remiantis specialiais teisės aktais, skirtais būtent komercinių paslapčių apsaugai, kitose jos yra saugomos bendrai su kitais pramoninės nuosavybės ar civilinės teisės objektais. Siekiant spręsti šią problemą, teisės aktuose dažniausiai nėra pateikiama konkreti

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auto Express“ v. I. B. ir UAB „Tirola“, Nr. 3K-7-6-706/2016.

⁵⁶ MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 22.

komercinių paslapčių sąvoka, o nurodomi tam tikri kriterijai, kuriais būtina vadovautis, norint pripažinti informaciją komercine paslaptimi.

Lietuvoje komercinė paslaptis yra apibrėžta CK 1.116 straipsnyje. Jame nurodyta, kad informacija laikoma komercine (gamybine) paslaptimi, jeigu turi tikrą ar potencialią komercinę (gamybinę) vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys ir ji negali būti laisvai prieinama dėl šios informacijos savininko ar kito asmens, kuriam savininkas ją yra patikėjęs, protingų pastangų išsaugoti jos slaptumą. Panašus apibrėžimas įtvirtintas ir sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (toliau – TRIPS sutartis) 39 straipsnio 2 dalyje⁵⁷, kurioje įtvirtinta, jog fiziniai bei juridiniai asmenys turi turėti galimybę pagal įstatymą neleisti jų kontroliuojamos informacijos atskleisti kitiems ar kitiems ją įsigyti arba naudoti be jų sutikimo būdu, kuris prieštarautų sąžiningai komercijos praktikai, jeigu tokia komercinė paslaptis:

- a) yra slapta ta prasme, kad kaip visumos ar kaip tikslaus jos komponentų konfigūracijos ir jos surinkimo atkartojimo apskritai nežino arba lengvai jos negauna tos aplinkos asmenys, kurie paprastai dirba su aptariamąja informacija;
- b) turi komercinę vertę, nes yra slapta;
- c) yra objektas pagrįstų veiksmų, kurių imasi teisėtai kontroliuojantis tokią informaciją asmuo, stengdamasis tam tikrom aplinkybėm ją išlaikyti slapta.

Europos Sąjungos lygmeniu keliuose reglamentuose taip pat yra pateiktas komercinių paslapčių apibrėžimas. 2002 m. liepos 31 d. Komisijos reglamente (EB) Nr. 1400/2002 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo vertikalinių susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims motorinių transporto priemonių sektoriuje⁵⁸ 1 straipsnio 1 dalies j punkte numatyta, kad „komercinė paslaptis“ – tai nepatentuotos slaptos, esminės ir patvirtintos praktinės informacijos, kurią tiekėjas sukaupė iš savo praktinės veiklos ir ją patikrino, visuma; šiuo požiūriu „slapta“ informacija reiškia, kad komercinė paslaptis nėra visiems žinoma arba lengvai prieinama kaip visuma arba pagal tikslią jos sudėtinių dalių konfigūraciją arba tų dalių sąrangą; „esminė“ reiškia, kad komercinė paslaptis priskiriama informacijai, kuri būtina pirkėjui, kad jis galėtų

⁵⁷ 1994 m. Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis. 1C Priedas: Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba. Valstybės žinios, 2001, Nr. 46–1620.

⁵⁸ 2002 m. liepos 31 d. Komisijos reglamente (EB) Nr. 1400/2002 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo vertikalinių susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims motorinių transporto priemonių sektoriuje, OL L 203/30, 2002 m. *specialusis leidimas*, 8 skyrius, 2 tomas, p. 158 – 169.

naudoti sutarties prekes arba paslaugas, jas parduodamas ar perparduodamas; „patvirtinta“ reiškia, kad komercinė paslaptis turi būti aprašyta pakankamai išsamiai, kad būtų galima patikrinti, ar ji atitinka slaptumo ir svarbos kriterijus.

2004 metų balandžio 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 772/2004 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo technologijų perdavimo susitarimų kategorijoms⁵⁹ pateikia vienos iš komercinių paslapčių objektų – praktinės patirties (angl. *know – how*) apibrėžimą 1 straipsnio 1 dalies i punkte: „gamybinė, prekybinė ar mokslinė patirtis (*know-how*)“ – tai paketas nepatentuotos praktinės informacijos, gautos patirtimi ir bandymais, kuri yra:

- i) paslaptis, t. y. nėra visuotinai žinoma arba lengvai prieinama;
- ii) svarbi, t. y. svarbi ir naudinga sutarties produktams gaminti;
- iii) apibrėžta, t. y. pakankamai išsamiai aprašyta, kad galima būtų patikrinti, ar ji atitinka slaptumo ir svarbumo kriterijus.

Galiausiai 2010 m. balandžio 20 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 330/2010 dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 straipsnio 3 dalies taikymo vertikalinių susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims⁶⁰ 1 straipsnio 1 dalies g punkte apibrėžiama sąvoka „praktinė patirtis“ – iš patirties sukauptos ir tiekėjo išbandytos nepatentuotos slaptos, svarbios ir apibrėžtos praktinės informacijos visuma: „slapta“ reiškia, jog ši praktinė patirtis nėra visuotinai žinoma arba lengvai prieinama; „svarbi“ reiškia, jog ši praktinė patirtis esminė ir naudinga pirkėjui, kad šis galėtų naudoti, parduoti arba perparduoti sutartyje nurodytas prekes arba paslaugas; „apibrėžta“ reiškia, jog ši praktinė patirtis yra pakankamai išsamiai aprašyta, kad galima būtų patikrinti, ar ji atitinka slaptumo ir svarbumo kriterijus.

Pažymėtina, kad jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje teismas konstatavo, kad informacijai, kuri gali būti pripažinta komercine paslaptimi, keliami reikalavimai, nustatyti CK 1.116 straipsnio 1 dalyje, iš esmės yra trys: slaptumas, vertingumas ir protingos pastangos, nukreiptos šiai informacijai išsaugoti. Teisėjų kolegija taip pat nustatė, jog slaptumo ir vertingumo kriterijai aiškinami kartu, nes informacija turi komercinę vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys, o ją turinčiam asmeniui ši informacija sukuria konkurencinį pranašumą prieš kitus rinkos dalyvius. Taigi tam, kad informacija sudarytų komercinę paslaptį, nepakanka, kad ji būtų tik

⁵⁹ 2004 metų balandžio 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 772/2004 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo technologijų perdavimo susitarimų kategorijoms, OL L 123, 2004 m. *specialusis leidimas*, 8 skyrius, 3 tomas, p. 74 – 80.

⁶⁰ 2010 m. balandžio 20 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 330/2010 dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 straipsnio 3 dalies taikymo vertikalinių susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims, OL L 102, 2010 4 23, p. 1 – 7.

slapta, – tokios informacijos turėtojas turi turėti verslo privalumą, gamybinio pranašumo, finansinės naudos ir kita.⁶¹

Taigi išanalizavus nacionalinius bei tarptautinius teisės aktus ir teismų praktiką, galima teigti, kad komercinę paslaptį visada sudaro tam tikra informacija. Darytina išvada, jog visi nagrinėti teisės šaltiniai nurodo tris pagrindinius kriterijus, būtinus siekiant informaciją pripažinti komercine paslaptimi, t. y.:

1. Informacijos vertės kriterijus;
2. Informacijos slaptumo kriterijus;
3. Informacijos savininko dedamų protingų pastangų, siekiant išlaikyti informacijos slaptumą, kriterijus.

2.3. Informacijos vertės kriterijus

Informacijos vertės kriterijus glaudžiai susijęs su informacijos slaptumu. Tai yra todėl, kad informacija, esanti komercine paslaptimi, laikoma vertinga būtent dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys. Kitaip tariant, ta informacija nėra viešai atskleidžiama bei laisvai prieinama. Dažnai tai yra tam tikra gamybinė, technologinė informacija, bendrovės *know – how* ir panašiai, tačiau pažymėtina, kad baigtinio sąrašo, kokia informacija galėtų būti pripažinta komercine paslaptimi, nėra. Manytina, kad informacijos vertingumo kriterijus siejamas ne tik su viešu jos neatskleidimu, bet ir su tam tikra ekonomine (komercine) nauda bendrovei. Šiai nuomonei taip pat pritaria ir anglų teisininkas John Hull, kuris yra pastebėjęs, jog apibrėžti ekonominę naudą yra taip sudėtinga, kad net Jungtinės Karalystės teismai stengiasi išvengti tiesaus atsakymo ir neteikti detalesnių išaiškinimų kokie konkretūs požymiai apibūdina informaciją, kaip ekonomiškai naudingą. Priešingai, suformuota teismų praktika, kai teismai nurodo, kokio turinio bendrovės informacija nėra arba negali būti laikytina ekonomiškai naudinga.⁶² Kita vertus, JAV teisininkas Eli Hellman informacijos ekonominę naudą bendrovei supranta kaip bet kokią turinio informaciją, kuri bendrovei suteikia konkurencinį pranašumą. Minėtai nuomonei, kad informacija, kuri bendrovei suteikia konkurencinį pranašumą yra pats tikriausias ekonominės vertės požymis, pritaria dauguma kontinentinės teisės tradicijos šalių teisininkų.⁶³

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auto Express“ v. I. B. ir UAB „Tirola“, Nr. 3K-7-6-706/2016.

⁶² MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 45-46.

⁶³ *Ibid.*, p. 46.

Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad bendrovės valdyba nustato informaciją, kuri laikoma bendrovės komercine (gamybine) paslaptimi ir konfidencialia informacija (išskyrus tokią informaciją, kuri pagal įstatymus turi būti vieša). Taigi galima teigti, kad bendrovė pati nustato svarbios informacijos vertę, t. y. pati nusprendžia, kokia informacija suteikia konkurencinį pranašumą prieš kitus subjektus ir turi ekonominę vertę. CK 1.116 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad tam, jog informacija būtų pripažinta komercine paslaptimi, ji turi turėti realią (tikrą) ar potencialią vertę bendrovei. Pripažįstama, kad informacijos vertės kriterijus yra vertinamasis ir gali kisti priklausomai nuo bendrovės pasirinkimo. Kalbant apie realią informacijos komercinę vertę, ją nustatyti nėra sudėtinga ir ji lengvai įrodoma. Pavyzdžiui, bendrovė pritaikiusi tam tikrą naują technologiją, kuri nustatyta bei įforminta kaip bendrovės komercinė paslaptis, pasiekia gerų rezultatų parduodama produktą. Skirtumas tarp ankstesnių bendrovės pajamų ir tų, kurias ji gauna pritaikiusi naują technologiją, pasireiškia realia (tikra) nauda bendrovei.⁶⁴ Taigi tokią naudą bendrovei nesunku paversti pinigine išraiška. Priešinga situacija yra nustatant potencialią informacijos vertę bendrovei. Potenciali informacijos vertė yra bendrovės saugoma informacija, kurios panaudojimas ir apsauga nuo trečiųjų asmenų gali turėti tikrą vertę ateityje. Tai reiškia, kad potenciali informacijos vertė bendrovei konkrečiu metu negali būti pamatuota ar išreikšta konkrečiu dydžiu, tačiau prognozuojama, kad ateityje informacija taps vertinga.⁶⁵ Pažymėtina, kad potenciali informacijos vertė turi būti pagrįsta ir motyvuota, o ne mažareikšmė informacija, priešingu atveju beveik visa informacija galėtų būti pripažinta komercine paslaptimi.

Lietuvos teismų praktikoje taip pat galima atrasti pavyzdžių, kokia informacija pripažįstama komercine paslaptimi. Įvairiose bylose teismas yra nurodęs, kad informacija apie bendrovės klientus, partnerius ir bendradarbiavimo su jais sąlygos, darbo organizavimas, planuojamos pajamos ir išlaidos⁶⁶, rinkos strategija, klientų sąrašai⁶⁷, prekių savikaina, prekybinio antkainio dydis, informacija tiesiogiai susijusi su bendrovės ūkinės – finansinės veiklos organizavimu, su dalykine reputacija, kontaktiniais ryšiais, komercine rizika⁶⁸, jei atitinka ir kitus įstatyme numatytus

⁶⁴ MATKEVIČIUS, A. Bendrovės komercinės paslapties objektas. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2007, nr. 10 (100), p. 86.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 28 d. sprendimas civilinėje byloje S.K. v. UAB „Re Vera“, Nr. 2A–748–302/2010.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje L.D. v. UAB „Verslo sindikato apskaita“, Nr. 3K–3–592/2008.

⁶⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldų rojus“ v. G. O., Nr. 2A–166/2006.

reikalavimus – pagrįstai gali būti laikoma vertinga ir todėl pripažinta bendrovės komercine paslaptimi.

Išanalizavus teismų praktiką bei teisės aktus, darytina išvada, kad vertinga yra laikoma tokia bendrovės informacija, kuri turi tikrą ar potencialią vertę bei kuri yra pagrįsta ir motyvuota. Pažymėtina, jog nėra įtvirtintas baigtinis sąrašas atvejų, kai informacija pripažįstama vertinga, teismų praktikoje galima aptikti tik pavyzdinį sąrašą, tačiau kiekvienu konkrečiu atveju bendrovė sprendžia pati, kokia informacija būtent jai yra vertinga.

2.4. Informacijos slaptumo kriterijus

Informacijos slaptumo kriterijus glaudžiai susijęs su vertingumo kriterijumi. Ryšys pasireiškia tuo, kad informacija, sudaranti komercinę paslaptį turi vertę bendrovei būtent dėl to, kad apie ją nežino kiti asmenys. Informacijos slaptumo kriterijų taip pat galima susieti su tuo, jog ji yra reta, t. y., jeigu ji būtų plačiai žinoma ir laisvai prieinama, neturėtų vertės bendrovei, o iš to seka, kad jos nereikėtų saugoti.

Informacijos slaptumo kriterijus turėtų būti suprantamas tuo požiūriu, kad informacija nėra vieša ir laisvai prieinama. TRIPS sutartyje yra apibrėžta, kad slaptumo kriterijus turėtų būti suprantamas ta prasme, kad informacijos, sudarančios komercinę paslaptį, kaip visumos ar kaip tikslaus jos komponentų konfigūracijos ir jos surinkimo atkartojimo apskritai nežino arba lengvai jos negauna tos aplinkos asmenys, kurie paprastai dirba su aptariamąja informacija. Paminėtina, kad žmonių ratas, dirbantis su slapta informacija, turi užtikrinti jos slaptumą, t. y. naudotis ja taip, jog jos nesužinotų tretieji asmenys. Taigi vertinant teiginį, kad asmenys, kurie paprastai dirba su minėta informacija jos nežinojo, doktrinoje pripažįstama, jog aplinkybė, kad informacija žinoma ir kai kuriems kitiems suinteresuotiems asmenims, nekliudo laikyti informacijos komercine paslaptimi, jei tai nėra bendrai žinoma informacija.⁶⁹

Analizuojant jau aptartą informacijos slaptumo formuluotę, numatytą TRIPS sutartyje, darytina išvada, kad informacijos slaptumui konstatuoti reikalaujama, jog ji atitiktų du kriterijus:

1. Objektvųjį informacijos slaptumo kriterijų, t. y., kad informacija yra laikoma komercine paslaptimi būtent dėl to, jog yra slapta ir nėra lengvai prieinama viešuose šaltiniuose. Dėl šios priežasties pažymėtina, kad tam tikra bendrovės

⁶⁹ CORREA, C. M. *Trade Related Aspects to Intellectual Property Rights (a Commentary on TRIPS agreement)*. USA: Oxford University Press, 2007, p. 372.

informacija pripažįstama vieša ir negali būti laikoma komercine paslaptimi. Taigi tam tikros visiems žinomos technologijos ar globaliai prieinami patentai nebus laikomi bendrovės komercine paslaptimi. Paminėtina, kad informacija gali būti pripažinta komercine paslaptimi tik tuo atveju, kai jos apsaugai nėra taikomos kitos intelektinės nuosavybės apsaugą reglamentuojančios teisės normos. Pavyzdžiui, bendrovės komercinės paslapties objektu nelaikoma informacija, kuri yra pramoninės nuosavybės (išradimas, naudingasis modelis, pramoninis dizainas ir kita) arba autorių teisės objektas.⁷⁰

2. Santykinį informacijos slaptumo kriterijų, t. y. informacija yra slapta dėl to, kad ji nėra lengvai prieinama asmenims, kurie su ja dirba ar kitaip naudojami. Šis kriterijus yra papildantis objektyvųjį, nes tam tikrais atvejais vien objektyviojo nepakanka informacijos slaptumui įrodyti. Pažymėtina, kad tam tikro turinio informacija, nors ir saugoma kaip bendrovės komercinė paslaptis, gali būti pripažinta viešai žinoma ar nesunkiai prieinama atitinkamos srities specialistams.⁷¹ Dažniausiai tokia situacija pasitaiko tuomet, kai asmenys, dirbantys tam tikroje pramonės šakoje, nuolat susiduria su specifine informacija ar technologijomis.

Informacijos slaptumas yra fakto, o ne teisės klausimas, todėl tai visada yra vertinamasis kriterijus. Pati bendrovė pasirenka, kokią informaciją nori laikyti komercine paslaptimi. Vis dėlto įstatyme yra numatyti atvejai, kuomet informacija, net ir atitinkanti požymius, būtinus komercinių paslapčių turiniui, negali būti pripažinta komercine paslaptimi ir privalo būti vieša. Reikalavimai, kokia informacija turi būti vieša ir prieinama visuomenei, imperatyviai įtvirtinami įstatymuose. Šioje situacijoje pastebėtina dviejų gėrių – teisės į komercinių paslapčių apsaugą ir visuomenės intereso sankirta. Manytina, kad vis dėlto visuomenės interesus gauti svarbią bendrovės informaciją tam tikrais atvejais yra pateisinamas ir aukštesnis už bendrovių teisę į komercinių paslapčių apsaugą. Be to, tokiu reguliavimu siekiama išlaikyti sąžiningą konkurenciją rinkoje bei palaikyti skaidrumą. CK 2.62 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas juridinių asmenų atskleidimo principas, t. y. kokią informaciją apie save jie turi pateikti viešai registruose. Akcinių bendrovių įstatyme taip pat yra nurodoma, kokie bendrovės duomenys turi būti vieši, dažniausiai jie yra susiję su bendrovės finansine

⁷⁰ MATKEVIČIUS, A. Bendrovės komercinės paslapties objektas. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2007, nr. 10 (100), p. 88.

⁷¹ MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 51.

padėti bei finansine atskaitomybe. Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas (toliau – LVAT) vienoje iš savo nutarčių yra pažymėjęs, kad įstatymuose įtvirtinta asmenų teisė gauti ir valstybės, ir savivaldos viešą informaciją nėra absoliuti. Komercinę paslaptį sudaranti informacija tretiesiems asmenims neteikiama.⁷² Kitaip tariant, jeigu įstatyme imperatyviai nenumatyta, kad valstybė ar savivaldybė turi teikti viešą informaciją, tokia informacija taip pat gali būti laikoma komercine paslaptimi.

Apibendrinant, informacijos slaptumo kriterijus yra fakto klausimas, kadangi pati bendrovė nustato, kokią informaciją nori laikyti slapta. Slaptumo kriterijus yra suprantamas dvejopai – objektyviuoju požiūriu ir santykinu. Vis dėlto pažymėtina, kad tam tikra informacija, kuri nurodyta įstatymuose, visada privalo būti vieša, todėl net jei ji ir atitinka slaptumo reikalavimus, negali būti pripažinta komercine paslaptimi.

2.5. Informacijos turėtojo dedamų pastangų, siekiant išlaikyti informacijos slaptumą, kriterijus

Išnagrinėjus du kriterijus, keliamus informacijai, kad ji galėtų būti pripažinta komercine paslaptimi, jos slaptumą ir vertingumą, reikėtų aptarti ir trečiąjį, subjektyvųjį kriterijų – informacijos turėtojo dedamas protingas pastangas, siekiant išlaikyti informacijos slaptumą. Kitaip tariant, tai yra informacijos turėtojo dedamų protingų priemonių ir būdų visuma tam, kad išsaugotų minėtą informaciją neprieinamą tretiesiems asmenims.

Suomijos teisininkas Mikko Valimaki informacijos apsaugos mechanizmo nustatymą apibūdina kaip visokeriopų būdų, priemonių ir metodų visumą, skirtą informacijai, kuri pripažįstama bendrovės komercinėmis paslaptimis, apsaugoti, apibrėždamas, kad „[...] komercinės paslapties savininkas privalo saugoti informacijos konfidencialumą teisinio ir fizinio pobūdžio apsaugos priemonėmis“.⁷³ Autorius teigia, kad teisinio pobūdžio priemonės pasireiškia, pavyzdžiui, konfidencialumo sutarties pasirašymu su bendrovės darbuotojais, taip pat tokios nuostatos įtvirtinimas licencinėse, frančizės ir kitose panašiose sutartyse. Taip pat prie

⁷² Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2007 sausio 24 d. nutartis byloje *Nacionalinė vandens, elektros ir šilumos vartotojų gynimo lyga v. Vilniaus miesto savivaldybė, UAB „Vilniaus energija, AB „Vilniaus šilumos tinklai*, Nr. A¹⁰ – 54/2007.

⁷³ MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslaptių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 53.

teisinio pobūdžio komercinių paslapčių pobūdžio priemonių autorius priskiria nekonkuravimo susitarimus bei vidinius bendrovės norminius teisės aktus, kuriuose reglamentuojama tvarka kaip elgtis su bendrovės slapta ir vertinga informacija. Fizinės informacijos apsaugos priemonės galima apibūdinti kaip bendrovės veiksmus, kuriais stebi ir kontroliuoja bendrovės darbuotojų ir kitų asmenų veiksmus, susijusius su slaptos informacijos saugojimu. Pažymėtina, kad šio Suomijos teisininko nuomonei pritaria dauguma kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisininkų. Manytina, kad panašia praktika vadovaujasi ir Lietuvos teismai. Vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių pasakyta, kad informacija, be slaptumo ir vertingumo kriterijų, gali būti pripažinta komercine paslaptimi, jei savininkas ją saugo protingomis pastangomis, pavyzdžiui, fizinėmis, techninėmis, teisinėmis, organizacinėmis ar kitokiomis priemonėmis.⁷⁴ Taigi galima pritarti nuomonei, kad bendrovė turėtų ne tik nuspręsti, kokią informaciją laikyti svarbia ir vertinga, bet ir numatyti priemones, būtinas tai informacijai apsaugoti. Tik esant visiems trimis išvardintiems požymiams, informacija gali būti pripažinta komercine paslaptimi.

Lietuvos Aukščiausias Teismas vienoje iš bylų yra konstatavęs, kad slaptos ir vertingos informacijos turėtojo dedamos pastangos jai išsaugoti turėtų būti „protingos“, bet ne „ypatingos“, nes tai nepagrįstai susiaurintų komercinės paslapties ribas.⁷⁵ Kitoje, vienoje iš savo naujausių nutarčių, susijusių su komercinės paslapties klausimu, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad „komercinės paslapties apsaugos priemonės neturėtų pernelyg apsunkinti asmens ūkinės komercinės veiklos vykdymo ir reikalauti neproporcingų finansinių, žmogiškųjų ar kitokių išteklių. Komercinės paslapties savininkas šiuo atveju turi teisę pats pasirinkti, koku būdu asmenims (įskaitant darbuotojus), kurių atliekamos funkcijos reikalauja susipažinti su komercinę paslaptį sudarančia informacija, bus suformuotas aiškus ir nedviprasmiškas suvokimas, kad atitinkami duomenys yra įmonės komercinė paslaptis. Svarbu tai, kad pasirinktas būdas leistų vienareikšmiškai nustatyti ir fiksuoti tam tikro asmens žinojimo apie tai, kas yra komercinė paslaptis, faktą.“⁷⁶ Šioje byloje teismas taip pat pažymi, kad kuo vertingesnė yra informacija, sudaranti komercinę paslaptį, tuo intensyvesni turi būti jos savininko veiksmai šiai informacijai saugoti, kad ši apsauga

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje G. Z. v. AB Parex bankas, Nr. 3K-3-499/2006.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auto express“ v. UAB „Vlantana Spedition“ ir kt., Nr. 3K-3-317-916/2015.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auto Express“ v. I. B. ir UAB „Tirola“, Nr. 3K-7-6-706/2016. 2016 m. vasario mėnesio teismo praktikos apžvalga, p. 21.

būtų pripažinta protinga. Be to, pažymėtina, jog minėta informacija yra saugoma ne vien nuo jos įgijimo ar išviešinimo, bet ir nuo jos neteisėto naudojimo.

Apibendrinant, tiek iš nacionalinės, tiek ir tarptautinės doktrinos bei teismų praktikos darytina išvada, kad vien objektyvių informacijai, sudarančiai komercinę paslaptį, keliamų reikalavimų – jos slaptumo ir vertingumo, nepakanka. Būtinai ir trečiasis, subjektyvusis kriterijus – protingos informacijos turėtojo pastangos, kad ji būtų apsaugota nuo atskleidimo tretiesiems asmenims. Reikėtų pritarti teismo pozicijai, kad tos pastangos turėtų būti protingos, bet ne perdėtos ir beveik neįgyvendinamos. Manytina, jog asmuo gali imtis reikiamų protingų pastangų tik tuomet, kai žino, kokią informaciją turi saugoti, todėl tinkamam komercinės paslapties išsaugojimui būtini visi įstatyme numatyti – tiek objektyvūs, tiek subjektyvūs kriterijai bei tinkamas asmenų, iš kurių reikalaujamas protingas ir atsargus elgesys, informavimas apie bendrovės komercines paslaptis.

3. Teisės į privatumą ir komercinių paslapčių apsaugos užtikrinimas civiliniame procese

Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą bei komercinių paslapčių apsauga nėra vien deklaratyvios – jų įgyvendinimas pasireiškia tiek materialinėje, tiek ir procesinėje teisėje. Dažniausiai šių asmens teisių pažeidimo grėsmė atsiranda bylos nagrinėjimo metu viešame teismo posėdyje, įrodinėjimo rinkimo procese bei nutarčių skelbimo metu. Dėl šių priežasčių, manytina, kad šie atvejai turėtų būti aptarti plačiau.

3.1. Uždaras teismo posėdis ir nevieša bylos medžiaga

Vienas iš svarbiausių ir pagrindinių teismo procesų principų yra viešumas. Tą patvirtina ne vienas įstatymas, numatantis teismo posėdžio viešumą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 straipsnio pirmoje dalyje nustatyta, kad visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio pirmoje dalyje taip pat įtvirtinta, kad kiekvienas asmuo turi teisę, jog jo byla būtų nagrinėjama viešame teismo posėdyje. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnis numato, kad asmens byla būtų nagrinėjama viešumo sąlygomis. Teismo viešumo principas taip pat yra įtvirtintas ir Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje 10 ir 11 straipsniuose. Lietuvos Respublikos teismų

įstatymo 7 straipsnis⁷⁷ įtvirtina viešą teismo posėdį. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 9 straipsnyje⁷⁸ taip pat yra įtvirtintas teismo proceso viešumo principas. Taigi visi svarbiausi teisės aktai, susiję su teismo procesu bei žmogaus teisėmis įtvirtina teismo proceso viešumo principą. Vis dėlto pažymėtina, kad visi nurodyti įstatymai numato viešumo principo išimtį: siekiant apsaugoti žmogaus asmeninio ar šeiminio gyvenimo slaptumą, taip pat kai viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybės, tarnybos, profesinę ar komercinę paslaptį, teismo posėdis gali būti uždaras.

Pažymėtina, kad teismo proceso viešumas yra kanceliarinio uždaramo, slaptumo priešybė. Šis principas beveik visose valstybėse pripažįstamas vienu iš pagrindinių proceso principų.⁷⁹ Vis dėlto, kaip jau buvo minėta, tam tikrais atvejais šis principas turi išimčių. Tačiau svarbu paminėti, kad bet koku atveju, net ir bylą nagrinėjant uždareme teismo posėdyje, sprendimas visada turi būti skelbiamas viešai, išskyrus CPK 9 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą išimtį byloms dėl įvaikinimo. Be to, minėta CPK 9 straipsnio 3 dalis nuo 2017 metų liepos 1 dienos bus išplėsta ir numatys rezoliucinės dalies viešo paskelbimo išimtį ne tik įvaikinimo byloms, bet ir byloms dėl vaiko globos ar rūpybos nustatymo, vaiko globėjo ar rūpintojo paskyrimo.⁸⁰

Trumpai aptariant viešumo principo turinį ir svarbą, reikėtų pasakyti, kad minėtas principas suprantamas dvejopai – siaurai ir plačiai. Siauruoju požiūriu proceso viešumas reiškia šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisę asmeniškai ir tiesiogiai dalyvauti procese nagrinėjant bylą ir susipažinti su visa jos medžiaga. Šiuo aspektu viešumas yra būtina kitų principų: tiesioginio dalyvavimo, rungimosi, žodinio proceso, lygiateisiškumo, egzistavimo prielaida ir tiesioginis padarinys.⁸¹ Pažymėtina, kad EŽTT laikosi pozicijos, kad šalys turi teisę bent į vieną viešą bylos nagrinėjimą, t. y. nagrinėjimą pirmosios instancijos teisme, o apeliacinėje ir kasacinėje instancijose tai jau nėra būtina. Šią poziciją patvirtina ir kelios EŽTT bylos. Vienoje iš bylų teismas pasisakė, kad pirmosios instancijos ir apeliacinis teismai bylą svarstė viešai ir kad Federalinis teismas, kuris nagrinėja tik teisinius klausimus, galėjo be posėdžių tik atmesti kasacinį skundą, taigi 6 – ojo straipsnio 1

⁷⁷ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.

⁷⁹ MIKELĖNAS, V. *et al Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p. 73.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2016-11-17, Nr. 26956.

⁸¹ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 165.

dalis nebuvo pažeista.⁸² Kitame sprendime EŽTT pažymėjo, kad yra labai svarbu, ar teismas peržiūri tik teisinius klausimus, ar nagrinėja iš naujo taip pat ir faktinius klausimus, todėl šiuo atveju buvo pripažintas EŽTT 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, kadangi apeliacinėje instancijoje šie klausimai buvo peržvelgti be viešo posėdžio.⁸³ Tuo tarpu plačiuoju požiūriu proceso viešumas reiškia visuomenės teisę dalyvauti jame, gauti ir skelbti informaciją apie bylos nagrinėjimą.⁸⁴ Būtent šiuo aspektu analizuojant viešumo principą, galima išvelgti daugiausiai grėsmės privatumo principui bei komercinių paslapčių apsaugai. Manytina, kad taip yra dėl tos priežasties, jog kai pačios šalys bei kiti byloje dalyvaujantys asmenys dalyvauja bylos nagrinėjime, jie daugiau ar mažiau žino apie ginčo esmę, faktines aplinkybes ir privačias asmenų gyvenimo detales ar veiklą, susijusią su juridiniais asmenimis, todėl privatumo teisės pažeidimo galimybė yra mažesnė negu tuo atveju, kai teismo posėdyje gali dalyvauti visiškai nepažįstami ir su proceso dalyviais nesusiję asmenys.

Kalbant apie viešumo principo svarbą, paminėtina, kad jis užtikrina tinkamą ir sąžiningą bylos nagrinėjimą, padeda prižiūrėti teismų darbą, suteikia galimybę visuomenei jį įvertinti bei tam tikra prasme leidžia kontroliuoti teismų darbą, tokiu būdu užkertant kelią piktnaudžiavimui. Taigi viešumas atlieka ne tik informacinio pobūdžio funkciją, bet ir leidžia prižiūrėti teisėjų darbą, padeda išvengti klaidų, užkerta kelią tiek teismų, tiek proceso šalių piktnaudžiavimui bei užtikrina sąžiningą bylos nagrinėjimą ir teisingą sprendimo priėmimą. Pažymėtina, kad viešumo principas taikomas ne tik bylos nagrinėjimui teismo posėdyje, bet ir pačiai bylos medžiagai bei teismo sprendimui ir jo paskelbimui.

Kaip ir buvo minėta viešumo principas reiškia ne tik teismo proceso viešumą, bet ir bylos medžiagos viešumą. CPK 10 straipsnis numato, kad „visa išnagrinėtos civilinės bylos medžiaga <...> yra vieša ir su ja susipažinti gali ir byloje nedalyvavę asmenys.“ Tokia teisė atsiranda išnagrinėjus bylą. Tačiau tame pačiame straipsnyje yra numatyta ir išimtis bylų, išnagrinėtų uždare teismo posėdyje – jų medžiaga nėra vieša. Be to, CPK 10 straipsnio 2 dalyje numatyta galimybė teismui, priimančiam sprendimą ar nutartį viešame posėdyje, dalyvaujančių byloje asmenų prašymu arba savo iniciatyva motyvuota nutartimi nustatyti, kad bylos medžiaga ar

⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1983 m. gruodžio 8 d. sprendimas *Axen prieš Vokietiją* byloje, Nr. 8273/78, serija A, Nr. 72 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57426>>.

⁸³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. birželio 23 d. sprendimas *Le Compte, Van Leuven ie De Meyere prieš Belgiją* byloje, Nr. 6878/75; 7238/75, serija A, Nr. 43 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57522>>.

⁸⁴ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 165.

jos dalis yra nevieša, kai reikia apsaugoti asmens privataus gyvenimo ir nuosavybės slaptumą, informacijos apie žmogaus sveikatą konfidencialumą, taip pat, jeigu yra pagrindas manyti, kad bus atskleista valstybės, tarnybos, profesinė, komercinė ar kita įstatymų saugoma paslaptis. Taigi panašiai kaip ir uždaro proceso atveju bylos medžiaga gali būti paskelbta nevieša siekiant apsaugoti asmens privatų gyvenimą, kuris šiame straipsnyje yra labiau sukonkretinamas, t. y. nurodantis kurios būtent privatumo sritys turi būti apimamos arba norint apsaugoti komercines ar kitas saugomas paslaptis. Pažymėtina, kad viešas bylos nagrinėjimas reiškia galimybę kiekvienam norinčiam dalyvauti teismo posėdyje nagrinėjant bylą bei skelbiant sprendimą, kas lemia ir vėlesnę teisę susipažinti su visa bylos medžiaga. Bylos medžiagos viešumo principas svarbus ne tik dėl jau minėtų viešumo priežasčių bei konstitucinės asmens teisės gauti informaciją, bet ir informaciniais, mokymosi ir panašiais tikslais, todėl sunku įsivaizduoti tinkamą teismų darbą ir teisingumo vykdymą be viešumo. Vis dėlto nereikėtų pamiršti ir privataus gyvenimo ar bendrovės komercinių paslapčių apsaugos, todėl manytina, kad tokia įstatyme numatyta išimtis bylos medžiagos viešumo atžvilgiu yra visiškai pateisinama ir būtina siekiant užtikrinti pagrindines žmogaus teises.

Konstitucinis Teismas viename iš savo nutarimų⁸⁵ taip pat yra aptaręs šio principo svarbą. Teismas pažymi, kad Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešo bylų nagrinėjimo teisme principas, iš Konstitucijos 25 straipsnio kylantis visuomenės interesas būti informuotai, piliečio teisė gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį, konstitucinis teisinės valstybės principas, teisinio aiškumo reikalavimas suponuoja pareigą bylų nagrinėjimo teisme santykius reguliuoti įstatymu taip, kad proceso dalyviams ir visai visuomenei būtų sudarytos sąlygos žinoti teismuose nagrinėjamas bylas, teismo sudėtį, bylose priimtus sprendimus ir panašiai. Teismas taip pat nurodo, kad pagal Konstituciją viešas bylų nagrinėjimas nėra savitikslis – šis principas yra vienas iš teisingumo vykdymo ir užtikrinimo sąlygų. „Viešu bylų nagrinėjimu teisme sudaromos prielaidos užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti asmens teises ir laisves. Užtikrindamas viešo bylų nagrinėjimo teisme principą įstatymų leidėjas privalo vadovautis Konstitucijos normomis ir kitais principais, nesudaryti prielaidų pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes (*inter alia* asmens teises ir laisves).“ Be to, teismas ne kartą savo

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

nutarimuose yra konstatavęs, kad Konstitucija – vientisas aktas, todėl visi joje įtvirtinti principai ir normos turi būti aiškinamos kartus, ne vien pažodžiui tam, kad nebūtų iškreipta konstitucinio teisinio reguliavimo esmė bei pažeista vertybių pusiausvyra. Taigi teismas tik patvirtina mintį, kad kiekvienu konkrečiu atveju reikia spręsti individualiai, kuri iš vertybių yra svarbesnė ir reikalauja daugiau apsaugos. Tame pačiame nutarime Konstitucinis Teismas pasisako ir apie bylos medžiagos viešumo principą. Teismas pažymi, kad konstitucinis viešo bylų nagrinėjimo teisme principas lemia ir teismo posėdžio, kuriame nagrinėjama byla, viešumą. Siekdamas užtikrinti teismo posėdžio, kaip bylų nagrinėjimo teisme elemento, viešumą, įstatymų leidėjas teismo posėdžio tvarką turi reglamentuoti taip, kad būtų sudarytos sąlygos užtikrinti proceso dalyvių teisę pareikšti nuomonę visais byloje sprendžiamais klausimais bei visuomenės interesą būti informuotai apie teismo procesą ir priimamus sprendimus. Vėlgi teismas nurodo, kad įstatymų leidėjas turi įtvirtinti tokias teismo posėdžio formas, kurios leistų užtikrinti proceso dalyvių teisę į viešą teismo procesą, patenkintų visuomenės informavimo poreikį bei tuo pačiu nepažeistų ir kitų saugomų vertybių.

Vis dėlto nereikėtų pamiršti, kad teismo procese dalyvauja realūs fiziniai bei juridiniai asmenys, todėl neišvengiamai bylos nagrinėjimo ir kitų proceso stadijų metu bus atskleistos jų privataus gyvenimo detalės arba aptarta juridinio asmens veikla, kuri neturėtų būti viešinama. Taigi neabejotinai susiduriama su informacijos, apie asmens privatų gyvenimą arba juridinio asmens veiklą gausa. Tokiu būdu atsiranda tam tikra dviejų esminių principų – teismo proceso viešumo ir teisės į privatumą (juridinių asmenų atveju – komercinių paslapčių apsaugos) – priešprieša. Esant tokiai situacijai labai svarbu užtikrinti pusiausvyrą tarp minėtų principų ir kiek įmanoma labiau juos tarpusavyje derinti. Nuspręsti, kuris iš jų konkrečiu atveju turėtų būti vertingesnis, tenka teismui, įvertinusiam visas reikšmingas bylos aplinkybes. Pastebėtina, kad nors teisė į privataus gyvenimo apsaugą pripažįstama gana seniai, klasikinėje liberaliojo teismo proceso doktrinoje, kai buvo kalbama apie šios teisės ir viešumo principo santykį, prioritetas teiktas viešumui.⁸⁶ Manytina, kad tokia situacija susiklostė dėl jau aptartos viešumo principo svarbos, t. y. dėl galimybės stebėti teismo darbą, tokiu būdu gerinant jo kokybę, užtikrinant nešališką ir objektyvų bylos išnagrinėjimą bei teismo sprendimo priėmimą ir, žinoma, informaciniais, švietėjiškais visuomenės tikslais. Kita vertus, šiais laikais vis daugiau dėmesio skiriama asmens

⁸⁶ SIMAITIS, R. Teismo proceso viešumas ir teisės į privatumą apsauga publikuojant teismų procesinius sprendimus. *Justitia*, 2006, nr. 4 (62), p. 32.

privatumui bei bendrovių komercinių paslapčių apsaugai. Tikėtina, kad išaugusį dėmesį būtent šioms, su privatumu susijusioms, teisėms lėmė tokie veiksniai, kaip padidėjęs modernių technologijų naudojimas kasdieniniame gyvenime, keliantis didesnę pavojų privatumui, o taip pat ir informacijos apie savo pažeistų teisių gynimo būdus prieinamumas. Nepaisant išreikštos pozicijos, paminėtina, kad nustatant pusiausvyrą tarp proceso viešumo ir teisės į privatumą, negalima nepagrįstai vienam principui suteikti daugiau reikšmės ir taip paneigti kitą. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, kad abu šie principai yra įtvirtinti svarbiausiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, todėl jų vertė yra lygiavertė. Be to, tokio aiškinimo ir principų derinimo reikalauja Konstitucija kaip vientisas aktas, todėl tikėtina, kad negalima iš anksto numatyti, kuris iš aptartų principų bus reikšmingesnis konkrečios bylos kontekste.

Kaip jau buvo minėta, bendra taisyklė yra tokia, kad teismo procesas vyksta viešai. Tokį reglamentavimą įtvirtina Konstitucijos 117 straipsnis, Konvencijos 6 straipsnis, CPK 9 straipsnis ir kiti svarbūs įstatymai. Vis dėlto visi aptarti teisės aktai numato ir viešo posėdžio išimtis. Konstitucijos 117 straipsnyje numatyta, jog teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį. Konvencijos 6 straipsnyje nurodyta, kad „Teismo sprendimas turi būti paskelbtas viešai, tačiau spaudai ir publikai gali būti neleidžiama dalyvauti per visą teisminį nagrinėjimą ar jo dalį tiek, kiek to reikalauja visuomenės moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesai demokratinėje visuomenėje arba nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo interesai, ar tada, kai, teismo nuomone, būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pažeistų teisingumo interesus.“ Tuo tarpu CPK 9 straipsnio 1 dalis taip pat įtvirtina bylos viešo nagrinėjimo išimtį – „Motyvuota teismo nutartimi teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat kai viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybės, tarnybos, profesinę ar komercinę paslaptį arba kai teismas imasi priemonių šalims sutaikyti.“ Analizuojant šias tris formuluotes, pastebėtina, kad jos iš esmės sutampa ir viena kitai neprieštarauja. Konstitucijoje ir CPK įtvirtintos teisės normos yra beveik identiškos, numatančios pagrindines sąlygas uždaram teismo posėdžiui – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, o juridinių asmenų atveju siekiant apsaugoti bendrovės komercines paslaptis arba valstybinę ar profesinę paslaptį. Tarptautiniu mastu įstatymo formuluotė šiek tiek skiriasi, yra platesnė ir kiek labiau abstraktesnė, bet esminio

prieštaravimo nėra. Konvencija taip pat siekia apsaugoti žmogus asmeninį ar jo šeimos privatų gyvenimą bei nurodo kitus atvejus, kai uždaras teismo posėdis yra pateisinamas. Pastebėtina, kad Konvencijos 6 straipsnis tiesiogiai neišskiria komercinių paslapčių apsaugos, tačiau manytina, jog tai neturėtų sukelti didesnių neaiškumų, kadangi straipsnis nenumato baigtinio sąrašo atvejų, kuomet posėdis turėtų būti uždaras. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas, įvertinęs visas reikšmingas bylos aplinkybes, priima sprendimą dėl uždaro teismo posėdžio reikalingumo. Be to, pažymėtina, kad visi nurodyti teisės aktai numato dispozityvų reguliavimą, t. y. teismo posėdis gali būti uždaras, tačiau neprivalo. Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą dėl tam tikrų išskylančių probleminių aspektų. Vienas iš jų yra esminis, kada gi vis dėlto reikėtų skelbti neviešą teismo posėdį. Konkretaus atsakymo nėra, kadangi joks įstatymas nedetalizuoja Konstitucijoje, CPK, Konvencijoje ar kitame aptartame teisės akte įtvirtintų sąvokų bei formuluočių, tokių kaip siekis apsaugoti asmens privataus ar šeimyninio gyvenimo slaptumą arba bendrovės komercines paslaptis. Šiuo atveju reikėtų prisiminti pirmoje darbo dalyje aptartą privatumo sampratą bei su ja susijusias problemas. Manytina, kad problemų praktikoje gali sukelti jau aptartos teisės į privatumą sampratos nevienodumas. Tokia išvada darytina dėl to, jog apibrėžiant, kas yra privatu ir kokių faktų asmuo apie save nenorėtų atskleisti, neišvengiamai susiduriama su subjektyvumo aspektu. Tai reiškia, kad tai, kas vienam yra labai asmeniška ir neprieinama tretiesiems asmenims, kitiems yra visiškai neutrali informacija, kurios paskelbimas nesukeltų jokių neigiamų padarinių. Kitaip tariant, teismas, nusprenddamas paskelbti neviešą teismo posėdį susiduria su problema, ką konkrečiu atveju laikyti teisės į privatumą objektu. Teisėjai nėra pažįstami su byloje dalyvaujančiais asmenimis, nežino, kokios yra tų asmenų nustatytos privatumo ribos, todėl kiekvienu konkrečiu atveju jie turi pasikliauti savo intuicija turimų faktų vertinimui. Vis dėlto visada išlieka rizika, jog vieniems faktams bus skirta mažiau dėmesio arba jie bus įvertinti kitaip negu juos vertina patys asmenys, apie kurių privatų gyvenimą gali būti atskleisti duomenys. Panaši problema teismui kyla ir sprendžiant klausimą dėl uždaro teismo posėdžio, kai jo metu gali būti atskleistos bendrovės komercinės paslaptys. Kaip jau buvo aptarta antroje darbo dalyje, komercinių paslapčių sąvoka taip pat nėra vienareikšmiška ir universali. Tam, kad tam tikrą informaciją bendrovė galėtų pripažinti komercine paslaptimi, ji turi atitikti tris požymius: turi būti slapta, vertinga ir jos turėtojas turėtų dėti protingas pastangas, jog jos nesužinotų tretieji asmenys. Taigi šiuo atveju manytina, kad teismui priimti motyvuotą nutartį dėl uždaro posėdžio yra šiek tiek lengviau negu teisės į privatumą

atveju, kadangi bendrovės iš anksto yra apsibrėžusios, kokia informacija laikytina komercine paslaptimi. Kita vertus, visada išlieka tikimybė, kad byloje dalyvaujantys asmenys gali piktnaudžiauti teise prašyti neviešo teismo posėdžio. Tokį elgesio modelį asmenys gali pasirinkti, siekdami išvengti neigiamų atsiliepimų apie save ar šeimos narius, norėdami, kad kuo mažiau privataus gyvenimo detalių būtų atskleista visuomenei. Žvelgiant į šią situaciją iš komercinių paslapčių perspektyvos, bendrovės argumentai dėl neviešo teismo posėdžio galėtų būti ne tik siekis apsaugoti vertingą ir saugotiną informaciją, bet ir kitokio pobūdžio faktus, kurie nėra laikomi komercine paslaptimi, bet kažkuria prasme galintys atskleisti tam tikrus duomenis ar gamybos procesus, kuriais bendrovė nėra linkusi dalintis su trečiaisiais asmenimis. Taigi bet kuriuo atveju teismui kyla didelė atsakomybė derinant labai svarbius teismo proceso principus – viešumą ir teisę į privatumą bei komercinių paslapčių apsaugą civiliniame procese. Būtina išlaikyti abiejų šių gėrių proporcingumą, kad nė vienas iš jų pernelyg nenukentėtų, kiek įmanoma siekiant atrasti geriausią sprendimo būdą. Neabejotina, kad visuomenės teisė gauti informaciją, reikšti mintis apie aktualius įvykius yra pamatinė ir neatimama žmogaus teisė, tačiau tokia pati yra ir teisė į privatumą bei teisė į komercinių paslapčių apsaugą, todėl teismas susiduria tikrai su nelengva užduotimi, ieškodamas teisingiausio ir proporcingiausio sprendimo būdo.

Žmogus, būdamas socialinė būtybė, funkcionuoja tarp kitų žmonių, todėl neįmanoma visiškai atsiriboti nuo išorinio pasaulio. Dėl šios priežasties reikėtų pritarti nuomonei, kad teismo procesas yra vieša, o ne privati sritis, todėl jei asmuo pasirinko viešą konflikto sprendimą teisme, t. y. pasitelkė valstybės institucijas savo konflikto sprendimui, tai toks elgesys jau negali būti traktuojamas kaip privatus asmens reikalas.⁸⁷ Įdomu paminėti, kad pagal Vokietijos konstitucinio teismo doktriną, asmenys turi teisę į informacinį apsisprendimą. Tai reiškia, kad asmuo turi teisę žinoti, kokia su juo susijusi informacija žinoma jo socialinėje aplinkoje, o taip pat nuspręsti, kada ir koku mastu nori atskleisti informaciją apie save. Vokietijos konstitucinėje doktrinoje skiriamos trys asmens gyvenimo sferos: privati, intymi ir vieša. Taigi teismo procesas priklauso būtent viešajai asmens gyvenimo sferai. Pagal Vokietijos įstatymus neleidžiama kištis į asmens intymų ir privatų gyvenimą, tuo tarpu privatumas viešajame gyvenime nėra saugomas.⁸⁸ Lietuvoje tokio skirstymo nėra, tačiau manytina, kad jis yra ganėtinai tikslus, kadangi tam tikrų savo asmeninių privataus gyvenimo faktų asmuo nėra linkęs atskleisti niekam, o pasirinkdamas

⁸⁷ ŠINDEIKIS, A. Teismų procesinių sprendimų nuasmeninimo konstitucingumo problemos. *Jurisprudencija*, Mokslo darbai, 2009, 3(117), p. 48.

⁸⁸ *Ibid.*

teismo procesą, jis turi suprasti, jog neišvengiamai bus atskleistos privataus gyvenimo detalės, tačiau klausimas, kiek ir kokios. Matyt, be subjektyvaus kriterijaus šios vertybių priešpriešos nepavyktų išspręsti, kadangi kiekviena proceso šalis gintų savo pusę – vieni savo privatumą, o kiti proceso viešumą, todėl ši teisė išimtinai paliekama teismui, kuris yra nepriklausomas ir pakankamai kompetentingas, kad galėtų priimti teisingą ir motyvuotą sprendimą dėl neviešo teismo posėdžio arba, kitaip tariant, nuspręsti, kuri konstitucinė vertybė kiekvienu konkrečiu atveju yra reikšmingesnė bei svarbesnė.

Įstatymuose bei teismų jurisprudencijoje sistemiškai laikomasi pozicijos, kad asmens teisė į privatumą nėra absoliuti, taip pat kaip ir bendrovių teisė į komercinių paslapčių apsaugą. Konstitucinis Teismas viename iš savo nutarimų yra pažymėjęs, kad „privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su žmogaus teisėtai privataus gyvenimo neliečiamumo lūkesčiais. Jei asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtai veiksmais pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą ar kelia grėsmę atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės <...>. Pažymėtina, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų.“⁸⁹ Tokia teismo pozicija dar kartą patvirtina mintį, kad teismo proceso viešumas yra neatsiejama demokratiškos ir tinkami funkcionuojančios visuomenės dalis. Žinoma, asmens teisė į privataus gyvenimą neliečiamumą ir komercinių paslapčių apsaugą yra ne mažiau svarbi, tačiau nereikėtų pamiršti, jog kiekvienas veiksmas, ypač jeigu jis yra priešingas teisei, susilaukia atitinkamo atoveiksmio. Kitaip tariant, bet koks priešingas teisei asmens elgesys negali būti nuslėptas nuo visuomenės ir likti neišaiškintas. Taigi tuo atveju, kai asmens elgesys pažeidžia įstatymus, moralės normas ar tiesiog viešąją tvarką, toks asmuo turėtų suprasti, kad jo turimos teisės nėra absoliučios ir dėl didesnio gėrio kai kurios iš jų gali būti nusvertos svarbesnių principų tuo konkrečiu atveju. Todėl manytina, jog teismas turėtų priimti motyvuotą nutartį dėl uždaro teismo posėdžio tik išimtiniais atvejais ir tai neturėtų tapti vyraujančia praktika.

Atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta, darytina išvada, jog konkrečiau reguliavimo, galinčio atsakyti į klausimą, kas svarbiau – viešumas ar privatumas –

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio, 4 straipsnio, 6 straipsnio 3 dalies ir 8 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

nėra. Kadangi teisė skelbti uždara teismo posėdį ar pripažinti dalį ar visą bylos medžiagą nevieša paliekama išimtinai teismui, būtent jo teisės aiškinimu reikėtų vadovautis. Į kai kuriuos probleminius klausimus padeda atsakyti vieną naujausių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 metų vasario 14 dienos nutarčių⁹⁰, kurioje aptariama, kokia medžiaga yra nevieša ir kokiais atvejais ji turėtų būti tokia paskelbiama. Komentuojamos bylos šalys buvo ieškovai V. B. ir A. B., sudarę būsto kredito sutartį su atsakove AB SEB banku. Nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme atsakovė AB SEB bankas, pateikdama atsiliepimą į ieškovų ieškinį, prašė bylos medžiagą paskelbti nevieša, o bylą nagrinėti uždare teismo posėdyje, nes pateikta informacija, atsakovės nuomone, yra konfidenciali, kadangi tai yra duomenys apie klientus ir minėta informacija sudaro atsakovės komercinę paslaptį. Šis atsakovės prašymas buvo patenkintas, todėl bylos nagrinėjimas vyko neviešame teismo posėdyje. Vėliau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartimi atnaujino bylos nagrinėjimą iš esmės ir vėl iškėlė klausimą dėl neviešos medžiagos apimties ir uždaro teismo posėdžio. Dėl šios priežasties bylos šalys pateikė savo rašytinius paaiškinimus dėl bylos viešumo apimties. Atsakovės AB SEB banko pozicija liko nepakitusi, t. y. ji ir toliau palaikė išdėstytą prašymą pripažinti nurodytą bylos medžiagą nevieša ir viešai paskelbti tik teismo sprendimo rezoliucinę dalį. Atsakovės teigimu minėta informacija turėtų būti saugotina, nes jos turinį sudaro: „informacija, susijusi su fiksuotosios palūkanų normos dydžio nustatymu prieš pasiūlant galutinį jos dydį klientams, taip pat informacija, sudaranti banko paslaptį bei susijusi su asmens duomenimis, kartu ir informacija, kuri yra svarbi ginant atsakovės reputaciją.“ Tuo tarpu ieškovai laikėsi priešingos pozicijos teigdami, kad atsakovės komercinės paslapties išsaugojimui visiškai pakanka nevieša pripažinti tik dalį bylos medžiagos. Be to, ieškovai pažymi, kad informacija (dokumentai), sudaranti atsakovės komercinę paslaptį, nebuvo šios bylos nagrinėjimo dalykas. Jie taip pat nurodo, jog informacija, kurią atsakovė pateikė kaip savo komercinę paslaptį, sudaro tik labai nedidelę šios bylos medžiagos dalį, todėl, ieškovų nuomone, visiškas šios bylos medžiagos, ypač teismų sprendimų, neviešumas yra neproporcingas.

Toliau teismas sprenddamas šį klausimą aptarė svarbiausius teisės aktus, įtvirtinančius viešo bylos nagrinėjimo bei bylos medžiagos viešumo principus, jų išimtis bei svarbą. Teismas pažymėjo, kad: „CPK 9 straipsnyje nustatytas teismo

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje V. B. ir A. B. v. AB SEB bankas, Nr. 3K-3-72-421/2016.

posėdžio viešumo reikalavimas kildinamas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto viešo bylų nagrinėjimo teisme principo, kurio turinį apibrėžia šioje Konstitucijos normoje įtvirtintos taisyklės: „Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeiminio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį.“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tiek Konstitucinis Teismas, tiek EŽTT savo praktikoje pripažįsta, kad viešo bylų nagrinėjimo teisme principas nėra absoliutus. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad Konstitucijos 117 straipsnis numato viešumo principo išimtį, t. y. uždarą teismo posėdį tais atvejais, kai tai yra būtina siekiant apsaugoti asmens privatų ar šeiminių gyvenimą, taip pat norint apsaugoti komercines ir kitas paslaptis. Kitaip tariant, Konstitucijos 117 straipsnis numato, kad viešumas ribojamas privataus ar viešojo intereso apsaugos tikslais. Teismas taip pat paminėjo atvejus, kai įstatymu gali būti ribojamas bylų nagrinėjimo procesų atskirų elementų viešumas, pavyzdžiui, bylos medžiagos viešumas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiame nutarime aptarė ir EŽTT praktiką, kurioje akcentuojama, kad poreikis nukrypti nuo proceso viešumo principo turi būti atidžiai išnagrinėtas ir pagrįstas konkrečiomis bylos aplinkybėmis; šiame kontekste svarbus proceso viešumo ribojimo apimties aspektas ir su viešumo ribojimu susijusių specifinių išvadų būtinybė.

Teismas paminėjo ir aktualius CPK straipsnius – 9 ir 10 – reguliuojančius viešą teismo posėdį ir bylos medžiagos viešumą bei jų išimtis, suderintas su Konstitucijos 117 straipsniu. Paminėtina, kad išimtis, pagal Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudenciją, galima taikyti tik tais atvejais, kai yra poreikis apsaugoti konkretų privatų ar viešąjį interesą ir ši apsauga pateisina neviešą bylos nagrinėjimą bei visuomenės neinformavimą apie teisingumo vykdymą konkrečioje byloje. Pažymėtina, kad CPK taip pat yra tiesiogiai reglamentuojami atvejai, kada teismo procesas turi būti uždaras. CPK 484 straipsnyje imperatyviai nustatyta, kad bylos dėl įvaikinimo nagrinėjamos uždare teismo posėdyje, taip pat uždare teismo posėdyje nagrinėjami ginčai, kylantys dėl šeimos teisinių santykių, jeigu to prašo bent viena iš byloje dalyvaujančių šalių (CPK 379 straipsnis). Teismas taip pat gali skirti uždarą teismo posėdį atskiroms įrodymų rūšims tirti: nuotraukų, vaizdo ar garso įrašų, kuriuose užfiksuotas privatus asmens gyvenimas, parodymui ar paskelbimui (CPK 220 straipsnio 2 dalis), asmeniniam susirašinėjimui ir kitokiems asmeninio susižinojimo duomenims, turintiems reikšmės bylos išsprendimui (CPK 201

straipsnis). Taigi teismas gali skirti tiek uždara teismo posėdį atskirų įrodymų tyrimui, tiek uždara visos bylos nagrinėjimą.

Atlikusi išsamią teisės aktų ir teismų jurisprudencijos analizę, teisėjų kolegija konstatavo, kad konstitucinis teisės viešumo imperatyvas, CPK 9 ir 10 straipsniuose įtvirtintos teismo posėdžio viešumo ir bylos medžiagos viešumo taikymo taisyklės pabrėžia viešo bylų nagrinėjimo principo netaikymo išimtinumą bei reikalauja bylos viešumą riboti tik tiek ir tik tokia apimtimi, kiek tai būtina bylos šalių teisėms ir teisėtiems interesams apginti. Bylos nagrinėjimas uždare teismo posėdyje turėtų būti skiriamas išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į saugotinos informacijos ir ginčo pobūdį, šalių ypatumus, bylos dalyką ir kitas reikšmingas aplinkybes, kai bylos šalių teisių ir teisėtų interesų negalima apsaugoti kitais būdais (pavyzdžiui, skiriant uždara posėdį tik atskirų įrodymų tyrimui arba pasinaudojant bylos medžiagos, o ne posėdžio viešumo ribojimu).

Be to, teismas pažymėjo, kad CPK 9 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, jog teismas nusprendamas bylą nagrinėti uždare teismo posėdyje turi priimti motyvuotą nutartį. Šioje nutartyje teismas turi nurodyti konkrečias vertybes, teises ar teisėtus interesus, kurių apsaugą gali užtikrinti tik bylos nagrinėjimas uždare teismo posėdyje, pateisinantis viešo bylų nagrinėjimo principo išimties taikymą. Motyvavimo reikalavimas suponuoja teismo pareigą skiriant uždara teismo posėdį priimti rašytinę nutartį. Kaip nurodyta EŽTT praktikoje, poreikis nukrypti nuo viešo bylų nagrinėjimo principo ir bylą nagrinėti privačiai visada privalo būti atidžiai išnagrinėtas ir pagrįstas konkrečiomis bylos aplinkybėmis.

Teisėjų kolegija taip pat atkreipė dėmesį, kad esantis teisinis reglamentavimas įtvirtino galimybes užtikrinti bylai pateikiamos informacijos apsaugą ir neskiriant uždaro teismo posėdžio. Tokia galimybė numatyta CPK 10 straipsnio 2 dalyje, reguliuojančioje teismo teisę dalyvaujančių byloje asmenų prašymu ar savo iniciatyva, net ir išnagrinėjus bylą viešame teismo posėdyje, paskelbti visą ar dalį bylos medžiagos nevieša, kai yra patenkinamos minėtoje normoje pateiktos išimties taikymo sąlygos. Taigi teismas tiek bylos nagrinėjimo metu, tiek po bylos išnagrinėjimo gali apsaugoti šalies pateiktą informaciją, pripažindamas ją nevieša, taip nepaneigdamas viešo bylų nagrinėjimo principo imperatyvumo. Atsižvelgiant į teismo proceso viešumo svarbą ir reikšmę, teisėjų kolegijos nuomone, šios nuostatos taip pat nedraudžia teismui po bylos išnagrinėjimo išviešinti dalį bylos medžiagos net ir tuo atveju, kai byla buvo nagrinėta uždare teismo posėdyje.

Pažymėtina ir tai, kad šalys, pateikusios prašymą dėl pripažinimo visos ar dalies informacijos nevieša, turi pagrįsti, kuri konkreti pateikiamuose įrodymuose esanti informacija saugotina ir kodėl, tam, jog teismas galėtų įvertinti pateiktos informacijos svarbą. O teismas, priimdamas motyvuotą nutartį dėl informacijos pripažinimo nevieša, turi konkrečiai nurodyti, kokia informacija saugotina ir kodėl.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija suformulavo teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę: teismas, gavęs šalies prašymą dėl byloje pateiktos informacijos saugumo užtikrinimo ir (ar) bylos nagrinėjimo uždareme posėdyje, visų pirma turėtų spręsti, ar pateikta informacija laikytina saugotina, ar yra pagrindas visą ar dalį pateiktos informacijos laikyti nevieša. Jei teismas nustato tokios apsaugos būtinumą, jis turėtų spręsti dėl bylos neviešumo apimtys. Pirmenybė turi būti teikiama kuo mažesniai viešumo ribojimui, t. y. tik saugotinos informacijos neviešumo užtikrinimui. Tik išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į saugotinos informacijos ir ginčo pobūdį, jo dalyką, šalių ypatumus ir kitas reikšmingas aplinkybes, kai bylos medžiagos dalies neviešumas negali užtikrinti privataus ar viešo intereso apsaugos, teismas gali skirti uždara teismo posėdį atskirų įrodymų nagrinėjimui arba uždara visos bylos nagrinėjimą.

Grįžtant prie situacijos, nagrinėjamos komentuojamoje nutartyje, paminėtina, jog Vilniaus miesto apylinkės teismas patenkino atsakovės prašymą ir žodine teisėjo nutartimi skyrė uždara teismo posėdį, siekdamas apsaugoti atsakovės komercinę paslaptį. Vis dėlto kasacinis teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas nesprendė ir nepasisakė, kuri informacija atsakovės pateiktuose dokumentuose laikytina saugotina ir koku pagrindu, kas leidžia daryti išvadą, jog tokia teismo nutartis negali būti laikoma motyvuota. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad aukštesnės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, kurioje pirmosios instancijos teismas buvo paskyręs uždara teismo posėdį ir (ar) pripažinęs visą ar dalį bylos medžiagos nevieša, nėra saistomas šio sprendimo, t. y. gali pasirinkti kitą posėdžio viešumo ir (ar) bylos medžiagos viešumo apimtį ir būdą.

Remdamasi anksčiau aptarta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika dėl informacijos, kuri turėtų būti pripažinta komercine paslaptimi, kriterijų, teisėjų kolegija konstatavo, kad vien informacijos, kuri vienos iš ginčo šalių įvardijama ar pagal ginčo šalių sudarytus susitarimus laikytina konfidencialia, pateikimas teismui, neįvertinus, ar šioje informacijoje esanti informacija sudaro komercinę ar kitokią paslaptį, ar yra saugotina privataus gyvenimo požiūriu, nėra pakankamas pagrindas laikyti šią medžiagą nevieša ir tuo labiau skirti uždara teismo posėdį.

Pastebėtina, kad atsakovė šioje byloje, nurodydama dokumentus, kuriuos prašė laikyti nevieša bylos medžiaga, savo prašyme nenurodė, kokia konkreči juose esanti informacija laikytina saugotina. Be to, dalis pateiktų dokumentų yra viešai skelbiami oficialiuose institucijų tinklalapiuose arba susiję su asmens duomenimis, kuriuos bankas tvarko teikdamas paslaugas savo klientams, būtent ieškovams, kurie neprašė šių duomenų laikyti neviešais. Taigi, atsižvelgdama į visus išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad atsakovės prašymas laikyti jos prašomą medžiagą nevieša yra nemotyvuotas ir nepagrįstas.

Atsižvelgiant į išdėstytus teismo argumentus ir kitus analizuotus šaltinius, darytina išvada, kad proceso viešumo ir bylos medžiagos viešumo bei privatumo santykiuose pirmenybė turėtų būti teikiama viešumui. Manytina, kad visuomenės teisė gauti informaciją, susipažinti su bylos medžiaga bei tam tikra prasme kontroliuoti teismų darbą yra dažniausiai svarbesnė negu pavienio asmens privataus gyvenimo apsauga ar komercinių paslapčių apsauga. Vis dėlto pažymėtina, kad jokia teisė nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais gali būti apribota, laikantis visų įstatyme numatytų reikalavimų ir proporcingumo principo. Pritartina teismo pozicijai, kad kiekvienu konkrečiu atveju reikia spręsti, kokia informacija ir kokia apimtimi turėtų būti pripažinta nevieša. Neabejotinai asmens privataus gyvenimo detalės bei bendrovės komercinės paslaptys yra saugomos įstatymų, todėl jų svarba neturėtų būti sumenkinama, tačiau tik išimtiniais atvejais reikėtų skelbti uždara teismo posėdį ir visą bylos medžiagą pripažinti nevieša. Manytina, kad pirmiausia reikėtų bandyti suderinti abu esminius principus – viešumą ir privatumą, pasitelkiant proporcingus ir abiem šalims tinkamus sprendimo būdus, pavyzdžiui, paskelbiant tik dalį bylos medžiagos nevieša arba skelbiant uždara teismo posėdį atitinkamose proceso stadijose, kuriose privatumas galėtų būti labiausiai pažeistas.

3.2. Teisės į privatumą užtikrinimas ir komercinių paslapčių apsauga įrodinėjimo procese

Dar viena proceso stadija, kurioje gali būti pažeista asmens privataus gyvenimo apsauga arba atskleistos bendrovės komercinės paslaptys, yra įrodinėjimas. Tai vienos svarbiausių civilinio proceso teisės normų, be kurių bylos nagrinėjimas apskritai būtų nelabai įmanomas, todėl šį procesą reikėtų aptarti plačiau.

CPK 176 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad įrodinėjimo tikslas – teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros

aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja. Kitaip tariant, teismas, pradėdamas nagrinėti bylą, nežino nieko apie aplinkybes, vykusias iki teismo proceso, todėl tik įrodymų pagrindu jis gali įsitikinti tam tikrų faktų buvimu ar nebuvimu, t. y. šalys turi įtikinti teismą dėl tam tikrų aplinkybių arba atvirkščiai – įtikinti, kad jų nebuvo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje pažymi, kad CPK 177 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog įrodymai civilinėje byloje yra bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, jog yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra. Ši įstatyme pateikta įrodymų apibrėžtis rodo, jog įrodymais laikoma bet kokia teisėtai gauta ir leistina informacija, turinti reikšmės bylai išspręsti. Įrodinėjimo proceso tikslas – gauti ir įvertinti šią informaciją.⁹¹

Taigi, remiantis minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika bei teisės normomis, galima išskirti du pagrindinius kriterijus, taikomus įrodymams – jų sąsajumas ir leistinumas. Sąsajumas reiškia, kad įrodymai turi apimti tik įrodinėjimo dalyką, t. y. tik tuos faktus, kuriuos būtina nustatyti. Tokį aiškinimą pateikia ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje nutartyje. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų teismas konstatuoja, kad įstatymas nurodo, jog įrodymai konkrečioje civilinėje byloje yra ne bet kokia informacija, o tik informacija apie aplinkybes, kurios yra įrodinėjimo dalykas. Įrodymų sąsajumo taisyklė yra adresuojama ne tik teismui, kuris galutinai įvertina, ar yra konkretus įrodymas, susijęs su reikšmingomis bylai aplinkybėmis, ar ne, bet ir dalyvaujantiems byloje asmenims. Dalyvaujantys byloje asmenys (pirmiausia ieškovas ir atsakovas) turi rinkti ir pateikti teismui tik tokius įrodymus, kurie turi vienokį ar kitokį ryšį su svarbiomis bylai aplinkybėmis.⁹² Kalbant apie antrąjį kriterijų, keliamą įrodymams – leistinumą – pažymėtina, kad teismas priima ir tiria tik tokius įrodymus, kurie yra gauti leistinomis priemonėmis. Kitaip tariant, tik įstatymo nustatyta procesine tvarka gauta, pateikta, surinkta, ištirta ir įvertinta informacija gali būti laikoma įrodymu. Kai pažeista nustatyta įrodymų rinkimo, pateikimo, tyrimo procesinė tvarka, neteisėtais būdais ištirta informacija negali būti laikoma įrodymu.⁹³ CPK 177 straipsnio 2 dalis įtvirtina įrodinėjimo priemonių sąrašą: faktiniai duomenys nustatomi šiomis priemonėmis: šalių ir trečiųjų asmenų (tiesiogiai

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. R. G. ir M. G., Nr. 3K-3-168/2009.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. P. K., Nr. 3K-3-503/2006.

⁹³ LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 453.

ar per atstovus) paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais įrodymais, daiktiniais įrodymais, apžiūrų protokolais, ekspertų išvadomis, nuotraukomis, vaizdo ir garso įrašais, padarytais nepažeidžiant įstatymų, ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Šioje darbo dalyje daugiausia dėmesio bus skiriama garso ir vaizdo įrašais bei nuotraukomis grindžiamiems įrodymams, kadangi pasitelkiant būtent šias priemones gali būti sukeliama didžiausia grėsmė privatumo pažeidimui ar komercinių paslapčių atskleidimui.

CPK 220 straipsnis detalizuoja nuotraukas, vaizdo ir garso įrašus kaip įrodymų priemones. Minėtame straipsnyje nurodoma, kad šie įrodymai ištiriami teismo posėdyje. 2 straipsnio dalyje pažymima, kad nuotraukų, vaizdo ar garso įrašų, kuriuose užfiksuotas privatus asmens gyvenimas, parodymas ar paskelbimas viešame teismo posėdyje leidžiamas tik to asmens sutikimu, o kitais atvejais – tik uždareme teismo posėdyje. Be to, svarbus faktas, kad bylai reikšmingos aplinkybės nuotraukose, vaizdo ir garso įrašuose turi būti užfiksuotos prieš iškeliant bylą teisme. Kai fotografuojama, įrašinėjama ar filmuojama tiriant įrodymus teisme, nuotraukos, garso ar vaizdo įrašai tėra procesinių veiksmų dalis.⁹⁴ Taip pat paminėtina, kad nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai įrodymais gali būti tik tuomet, kai yra padaryti nepažeidžiant įstatymų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje taip pat yra pabrėžęs įrodymų teisėtumo svarbą. Kitaip tariant, nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai gali būti įrodymais tik tuomet, kai nepažeidžia įstatymų, pavyzdžiui, konstitucinių asmens teisių į asmeninio gyvenimo slaptumą ir būsto neliečiamumą, t. y. negali būti naudojami slapta, neteisėtai įsibraunant į būstą ar imantis kitų neteisėtų priemonių padarytos nuotraukos, vaizdo ir garso įrašai.⁹⁵ Pažymėtina, kad dauguma įstatymų, reglamentuojančių privatų asmens gyvenimą (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnis, CK 2.23 straipsnis), numato, jog informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik vadovaujantis įstatymu, panaudojama įstatymų nustatytais tikslais ir tvarka ir tik motyvuotu teismo sprendimu. Toks reguliavimas patvirtina, kad tik teisėtai gautos nuotraukos ir vaizdo ar garso įrašai gali būti laikomi tinkamais įrodymais teisme.

Vienoje iš bylų⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vertino žemesnės instancijos teismų sprendimą atsisakyti priimti garso įrašą kaip įrodymą, kadangi jis buvo gautas pažeidžiant įstatymus, t. y. asmens teisę į privatumą. Šioje byloje

⁹⁴ LAUŽIKAS, E.. *et al Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II dalis. Procesas pirmosios instancijos teisme. Vilnius: Justitia, 2005, p. 88.

⁹⁵ *Ibid.*, p. 89.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. Mikelevičius v. A. Lekavičius, Nr. 3K-3-1406/2002.

ieškovas ir atsakovas buvo pasirašę paskolos sutartį, o minėtas garso įrašas fiksavo skolininko ir kreditoriaus pokalbį dėl jų sudarytos sutarties vykdymo aplinkybių. Pokalbis vyko ne privačioje jų valdoje. Teismas pastebi, kad asmens veikla sudarant ir vykdant komercinio pobūdžio sutartis priskirtina asmens privatumui. Kartu pažymėtina, kad šiuo atveju vieno asmens privatumas susiliečia ir gali susitapatinti su kito asmens privatumu. Tiek sudarant ir vykdant sutartį, tiek pokalbyje dėl sutarties vykdymo susiliečia abiejų asmenų interesai ir pokalbyje dalyvaujantiems asmenims pokalbio turinys tampa bendru, taigi reikėtų atsižvelgti į šiuos aspektus. Kita vertus, nereikėtų pamiršti, jog asmens teisė į privatumą nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais gali būti ribojama. Teismas pažymi, kad turi reikšmės, ar asmuo nepiktnaudžiauja teise apskritai ir teise į privatumą. Jeigu asmuo piktnaudžiauja teise į privatumą, kai elgdamasis nesąžiningai ginasi privatumu, tai atskirais atvejais gali būti pagrįsta atsisakyti ginti jo privatumo teisę. Šiuo atveju svarbios aplinkybės, kad privatumo reikalaujantis asmuo gera valia žodžiu teikia informaciją kitam, tačiau nesutinka dėl objektyvaus informacijos, o kartu ir jo, kaip skolininko teisiškai reikšmingo elgesio fiksavimo. Žodžiu, teikiama informacija yra priimama ir kito pokalbio dalyvio fiksuojama subjektyviai. Ji girdima, įsisavinama, įsimenama, gali būti perteikiama kitiems, taip pat ir teismui, kaip įrodymas. Dėl subjektyvaus pobūdžio aplinkybių – gebėjimo įsisavinti, atsiminti, atkurti informaciją, taip pat kitų su suinteresuotumu bylos baigtimi susijusių aplinkybių – pokalbio dalyvio parodymai turi vertinimo ypatumų, kuriuos lemia subjektyvumas. Tokių aspektų neturi objektyviai garso įrašu fiksuojamas pokalbis kaip įrodymas. Ar konkrečioje situacijoje toks informacijos rinkimas laikytinas asmens privatumo pažeidimu, ar pateisintinas ir privatumas negintinas, priklauso taip pat nuo panaudoto fiksavimo būdo, priemonių, užfiksuotos informacijos panaudojimo tikslo. Buitinių neprasiskverbiančio pobūdžio priemonių naudojimas fiksuoti informacijai, kuri pagal skolininko elgesį – laisvą dalyvavimą pokalbyje viešoje vietoje, – yra prieinama įrašymui buitiniame lygmenyje, nerodo ketinimo pažeisti asmens privatumą tokiose srityse, kurias asmuo ketintų slėpti nuo kitų, tuo labiau nuo dalykinio partnerio. Pasirinktas fiksavimo būdas ir apimtis nevertintini, kaip nukreipti specialiai asmens privatumui pakenkti. Įrašomos informacijos apimtis kartais gali rodyti, kokių mastu asmuo vykdo veiklą, galinčią pažeisti kito asmens teises. Jeigu asmuo nevykdo sekimo ar stebėjimo veiklos, o fiksuoja pokalbį, kurio turinys susijęs su tarpusavio atsiskaitymais pagal sutartį, tai pasirinktas fiksavimo būdas ir apimtis gali rodyti, ar asmuo ketina pažeisti asmens privatumą ir išgautu rezultatu naudotis ne pagal paskirtį. Jeigu įrašą siekiama

panaudoti viešame teismo posėdyje pažeidžiamoms teisėms ginti kaip įrodymą, ir tik tokiu tikslu jis padaromas ir naudojamas, tai išvardytų aplinkybių visuma leistų daryti išvadą, kad fiksuojančio pokalbį asmens veiksmai buvo grindžiami jo siekimu ginti pažeistą teisę, o garso įrašo darymas aiškinamas tik būtinumu geriau įrodyti jam palankias bylai reikšmingas aplinkybes, bet ne pažeisti kito asmens privatumą. Apibendrinant darytina išvada, kad kiekvienu konkrečiu atveju teismas turi atsizvelgti į visas svarbias aplinkybes ir tik jas įvertinęs, priimti sprendimą dėl tokių įrodymų priimtino. Manytina, kad iš anksto vienareikšmiškai nuspręsti, ar nuotraukos, vaizdo ar garso įrašai yra tinkamos įrodinėjimo priemonės, nepažeidžiančios privatumo, yra sunku, o gal netgi neįmanoma. Teismas turėtų pasverti visus argumentus už ir prieš bei nuspręsti, kuri gi vertybė konkrečiu atveju yra svarbesnė, labiau pažeidžiama, todėl ir daugiau gintina.

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje⁹⁷ nagrinėjamas panašus atvejis, kaip aukščiau aptartoje byloje. Šiuo atveju ieškovė bando įrodyti paskolos sudarymo faktą su atsakovu be kitų priemonių ir garso įrašu. Pažymėtina, kad tiek įstatymuose, tiek teismų jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, jog įrodymu byloje gali būti tik tokia informacija, kuri yra gauta teisėtu būdu. Nagrinėjamoje byloje pirmosios instancijos teismas pripažino garso įrašą neleistina įrodinėjimo priemone konkrečiu atveju. Šiai pozicijai pritaria ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris nurodo, jog iš bylos medžiagos matyti, kad ieškovė ieškinį pareiškė 2002 m. lapkričio 25 d. Bylos nagrinėjimo metu ieškovė pripažino, kad garso įrašą ji slapta padarė 2002 m. lapkričio 28 d., t. y. jau prasidėjus teismo procesui, atvykusi į atsakovo namus. Iš garso įrašo išsklotinės matyti, jog ieškovė specialiai pateikdavo atsakovui tokius klausimus, kad gautų jai naudingus atsakymus. Vadinas, ieškovė, jau prasidėjus teismo procesui, pati savo iniciatyva rinko įrodymus, šiam tikslui slapta panaudodama garso įrašymo techniką. Toks įrodymų rinkimas faktiškai prilygsta operatyvinei veiklai, o operatyvinės veiklos priemonės gali naudoti tik valstybės įgalioti asmenys. Privatus asmuo kito privataus asmens atžvilgiu pastarojo privačioje valdoje neturi teisės taikyti jokių operatyvinės veiklos priemonių. Be to, nėra atlikta įrašo ekspertizė, todėl negalima neabejotinai teigti, kad jame užfiksuotas būtent atsakovo balsas. Taigi lyginant šias, iš pirmo žvilgsnio panašias, situacijas darytina išvada, kad teismo pozicija, jog nėra vienos aiškios taisyklės dėl nuotraukų, vaizdo ar garso įrašų kaip įrodinėjimo priemonių vertinimo yra visiškai pagrįsta, kadangi tik išanalizavau

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje B. Pangonienė v. J. Mendelis, Nr. 3K-3-136/2004.

reikšmingas aplinkybes kiekvienu konkrečiu atveju galima atsakyti į klausimą, ar minėtas įrodymas yra leistinas.

Faktą, kad nuotraukų, vaizdo ar garso įrašų leistinumą nustatomas individualiai kiekvienoje nagrinėjamoje byloje, patvirtina kita nutartis, priimta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo. Nagrinėjamoje byloje⁹⁸ ieškovas, „VP Market“ darbuotojas, buvo atleistas iš darbo už šiurkštų darbo pareigų pažeidimą. Darbuotojas skundė šį atleidimą kaip neteisėtą, kadangi jo šiurkštus pažeidimas nebuvo įrodytas. O atsakovas, ieškovo darbdavys, teigė, kad darbuotojo atleidimas yra teisėtas ir bandė tai įrodyti, pateikdamas vaizdo įrašą, kuriame užfiksuoti darbuotojo neteisėti veiksmai, kuriais atsakovas patyrė piniginių nuostolių. Pirmosios ir antrosios instancijos teismai tenkino ieškovo ieškinį ir pripažino atleidimą iš darbo neteisėtu, o atsakovo pateiktą įrodymą – vaizdo įrašą – pripažino kaip neteisėtą, kadangi jį darė apsaugos darbuotojas, tokiais savo veiksmais pažeisdamas asmens teisę į privatumą. Vis dėlto Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi priešingos nuomonės. Teismas konstatavo, kad žemesnės instancijos teismai netinkamai taikė ir aiškino CPK 177 straipsnį. Pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismas, priėmęs šį įrodymą, jo nevertino, nors vaizdo įrašas buvo peržiūrėtas posėdžio metu, o apeliacinės instancijos teismas pasisakė, kad pateiktas vaizdo įrašas nėra leistina įrodinėjimo priemonė. Įrodinėjimo priemonės leistinumą suprantamas kaip informacijos, sudarančios įrodymų turinį, gavimas nepažeidžiant įstatymų nustatytos tvarkos. Vertinant vaizdo įrašo, kaip įrodinėjimo priemonės, leistinumą, visų pirma turi būti vertinama, ar šis įrodymas buvo gautas, nepažeidžiant subjektų, kurie užfiksuoti vaizdo įrašė, teisių ir interesų, jų teisės į privatų gyvenimą (Konstitucijos 22 straipsnis). Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas gali būti suprantamas kaip privataus asmens filmavimas jo privačioje valdoje be jo sutikimo, vaizdo įrašo, kuriame užfiksuotas privatus asmuo, platinimas ar paviškinimas be jo sutikimo ir pan. Nagrinėjamos bylos atveju filmavimas buvo atliekamas atsakovui priklausančiose parduotuvės patalpose – prekybos salėje, t. y. viešoje vietoje, buvo filmuojami asmenys, susiję darbo santykiais su atsakovu ir materialiai atsakingi už atliekamą darbą. Toks filmavimas neturi būti laikomas privataus asmens teisių pažeidimu, todėl vaizdo įrašė esanti informacija turi būti pripažinta tinkamu įrodymu, nagrinėjant darbo pareigų pažeidimo faktą. Vėlgi iš teismo sprendimo darytina išvada, kad reikėtų

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje P. Lašas v. UAB „VP Market“, Nr. 3K-3-643/2004.

pritarti teismo pozicijai, jog daug kas priklauso nuo aplinkybių, kurioms esant buvo daromas vaizdo įrašas, kokių tikslų buvo siekiama ir kam jį norėta panaudoti.

Kaip apibendrinančią nutartį dėl nuotraukų, garso ar vaizdo įrašų kaip įrodymų galima aptarti vieną naujesnių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, kurioje garso įrašo leistinumą ir teisėtumą klausimas kilo, nagrinėjant bylą, susijusią su šeimos teisiniais santykiais. Komentuojamoje nutartyje⁹⁹ teismas eilinį kartą pažymėjo, kad nuotraukos, garso ar vaizdo įrašas, remiantis CPK, gali būti leistina įrodinėjimo priemone tik tada, jeigu jis padarytas nepažeidžiant įstatymų. Kasacinis teismas yra konstatavęs, kad teismas, nagrinėdamas bylą, kiekvienu konkrečiu atveju turi tirti garso įrašo padarymo aplinkybes, aiškintis, kuriam tikslui, kur, koks įrašas buvo daromas ir kaip jis naudojamas. Nustatinėjant asmens privatumo neliečiamumo pažeidimą reikia išsiaiškinti, ar asmuo, kuris remiasi šios jo teisės pažeidimu, nepiktnaudžiauja šia teise, ar jis nesielgia nesąžiningai. Nustačius, kad asmuo elgiasi nesąžiningai ir tokį savo elgesį bando slėpti privatumo apsaugos motyvais, teismas gali atsisakyti ginti jo privatumo teisę ir nepripažinti, kad vienos šalies be kitos šalies sutikimo padarytas įrašas pažeidžia to asmens teises į privatumą. Apie tai, ar garso įrašas yra leistina įrodinėjimo priemonė, turi būti sprendžiama individualiai kiekvienoje konkrečioje byloje, atsižvelgiant į įrašo padarymo aplinkybes, fiksavimo būdą, priemones ir pan. Be to, teismas nurodo, kad atsakovo argumentai dėl garso įrašų kaip įrodinėjimo priemonės leistinumą ir vertinimą taip pat iš esmės susiję su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) taikymu, todėl remiantis EŽTT praktika, pažymima, kad įrodymų leistinumą ar jų vertinimą yra nacionalinės teisės ir nacionalinių teismų prerogatyva (dalykas) ir Konvencijos 6 straipsnyje neįtvirtinta taisyklių dėl įrodymų leistinumą ar vertinimą.

Šioje byloje tiek pirmosios instancijos teismas, tiek antrosios instancijos teismas, vadovaudamasis CPK 177 straipsnio 3 dalimi, nepripažino atsakovo pateiktų telefonu darytų jo ir ieškovės pokalbių garso įrašų leistiniais įrodymais, motyvuodamas tuo, kad garso įrašas buvo padarytas slapta, nežinant ieškovei, neturint atitinkamų leidimų. Teisėjų kolegijos vertinimu, nurodyta teismų išvada yra nepagrįsta, padaryta netinkamai pritaikius CPK 177 straipsnio nuostatas dėl garso įrašų, kaip įrodinėjimo priemonių, leistinumą. Pažymėtina, kad nagrinėjama yra šeimos byla, kurioje kilęs ginčas dėl sutuoktinių kaltės nutraukiant santuoką, ir įrodinėjimo dalykas (faktinės aplinkybės) šioje byloje susijęs su duomenimis ir faktais

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. J. Š., Nr. 3K-3-269/2012.

apie šalių šeimos gyvenimą, jų elgesį šeimoje (santuokoje) bei sutuoktinio pareigų pažeidimą, o visa tai apima žmogaus teisė į privatumą. Tokiose bylose, siekiant apsaugoti teisę į privatumą, įstatymas netgi įtvirtina teismo posėdžių viešumo principo išimtį, taip iš esmės deklaruojant, kad teisė į privatumą nėra absoliuti ir kad jose proceso dalyviai, įrodinėdami savo reikalavimus bei atsikirtimus, gali remtis atitinkamais duomenimis apie privatų žmogaus gyvenimą. Teisėjų kolegija, remdamasi tiek ankstesniais savo nutarimais, tiek Konstitucinio Teismo praktika, taip pat aptarė teisės į privatumą svarbą, pažymėdama, kad minėta teisė nėra absoliuti. Šiuo konkrečiu atveju teismas, vertindamas, ar atsakovo telefonu padaryti ir į bylą pateikti jo ir ieškovės pokalbių garso įrašai yra padaryti pažeidžiant (nepažeidžiant) įstatymų ir ar jie pagal CPK 177 straipsnio nuostatas pripažintini leistiniais įrodymais, viena vertus, sprendžia, kad apskūstuose teismų procesiniuose sprendimuose išdėstyti motyvai nėra pakankami padaryti pagrįstą išvadą, jog garso įrašai yra padaryti pažeidžiant įstatymus, nes nekonstatuota tokių aplinkybių, kurių pagrindu galima būtų padaryti išvadą dėl garso įrašų padarymo pažeidžiant įstatymus, taip pat nenurodyta darant įrašus pažeistų įstatymų. Kita vertus, atsižvelgusi į pirmiau nurodytą jurisprudenciją, šios bylos kategoriją ir ginčo esmę, atsakovo nurodytas aplinkybes, kurios nėra paneigtos, kad garso įrašus jis padarė šalių šeimos gyvenamosiose patalpose (bute), naudodamasis mobiliojo telefono garso įrašymo funkcija, siekdamas užfiksuoti netinkamą ieškovės elgesį šeimoje, taip pat atsižvelgusi į visus bylos duomenis apie aptariamų garso įrašų padarymo tikslus ir panaudojimą, juose užfiksuotus duomenis (užfiksuoti ieškovės pasisakymai nėra nepriekaištingi etikos aspektu), jų apimtį bei ieškovės argumentus ir paaiškinimus aptariamu klausimu, teisėjų kolegija sprendžia, jog yra pagrindas pripažinti, kad aptariamais garso įrašais yra padaryti nepažeidžiant įstatymų, ir konstatuoti juos esant leistina įrodinėjimo priemone šioje byloje.

Apibendrinant reikėtų pritarti susiformavusiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijai, kurioje vyrauja nuomonė, jog nėra išankstinio nusistatymo dėl nuotraukų, garso ar vaizdo įrašų, kaip įrodinėjimo priemonių, leistinumo, todėl kiekvienu konkrečiu atveju teismas, įvertinęs visas reikšmingas aplinkybes, turi konstatuoti, ar juos darant buvo pažeistas asmens privatumas ar ne, iš ko seka ir atsakymas į klausimą, ar toks įrodymas yra gautas nepažeidžiant įstatymų. Pritartina pozicijai, kad reikia vertinti tokias aplinkybes, kaip nuotraukų ar įrašų padarymo vieta, apimtis, siektini tikslai ir pan., kitaip tariant, kaip ir visose panašiose situacijose, kuriose susiduria dvi pamatinės vertybės – privatumas ar komercinių

paslapčių apsauga ir viešumas, reikia dėti maksimalias pastangas tam, jog būtų išlaikomas proporcingumas, atsižvelgiant į taikomų ribojimų reikalingumą kiekvienu konkrečiu atveju, o bet kuri iš minėtų vertybių būtų kuo mažiau suvaržyta.

3.3. Teismų procesinių sprendimų nuasmeninimas

Teismų procesinių dokumentų nuasmeninimas yra dar vienas civilinio proceso saugiklis, padedantis apsaugoti asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą bei išsaugoti bendrovės komercines paslaptis. Dėl šios priežasties tiek Europos Sąjungos¹⁰⁰, tiek nacionalinės institucijos, parengė ir patvirtino teisės aktus, įtvirtinančius tvarką, kad viešai internete ir teismų praktikos biuleteniuose skelbiami teismų procesiniai sprendimai turi būti „nuasmeninti“, t. y. fizinių asmenų vardai ir pavardės keičiami inicialais – pirmosiomis vardo ir pavardės raidėmis. 2005 metų rugsėjo 9 dienos Teismų tarybos nutarime¹⁰¹ numatyta, kad tuo atveju, jeigu viešai paskelbtuose teismo procesiniuose sprendimuose galėtų būti duomenų apie viešai neskelbtiną informaciją, pavyzdžiui, komercines paslaptis, tokie duomenys neskelbtini ir jų vietoje įrašoma „(duomenys neskelbtini)“. Vis dėlto šiuo požiūriu nėra vieningos nuomonės, tikslinga nuasmeninti teismų procesinius sprendimus ar ne, todėl toliau reikėtų aptarti argumentus tiek už, tiek prieš.

Analizuojant argumentus už viešų procesinių sprendimų nuasmeninimą, svarbu paminėti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (toliau – direktyva)¹⁰² bei kitus Europos Sąjungos aktus, kurių Lietuva yra įsipareigojusi laikytis. Pirma, asmens duomenys bylose renkami ir tvarkomi tam, kad būtų įvykdytas teisingumas konkrečioje byloje, o vėlesnis visų be išimties bylininkų duomenų naudojimas informuojant visuomenę apie teismų precedentes ir apie konkrečių bylų nagrinėjimą neatitinka direktyvos reguliavimo, kuriame aiškiai nurodyta, kokiais tikslais ir būdais asmens duomenys privalo būti tvarkomi (ypatingai atkreiptinas dėmesys į 6 direktyvos straipsnį).¹⁰³

Antra problema, su kuria sutinka net ir nuasmeninimo kritikai, jog neturi būti viešai skelbiami duomenys apie fizinio asmens gyvenamąją vietą, asmens kodą ir kt.,

¹⁰⁰ Žiūrėti, pavyzdžiui, Council of the European Union. *Right to anonymity in the sphere of Legal Data processing*. 9370/04, Brussels, 2004.

¹⁰¹ Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 13P-378 „Dėl Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo“.

¹⁰² 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1995/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.

¹⁰³ SIMAITIS, R. Teismo proceso viešumas ir teisės į privatumą apsauga publikuojant teismų procesinius sprendimus. *Justitia*, 2006, nr. 4 (62), p. 35.

kad nebūtų sudaryta galimybė pasinaudoti jais neteisėtiems tikslams, pavyzdžiui, nusikaltimams, tačiau tokiu atveju kyla problema, kaip gi vien pagal vardą ir pavardę atskirti fizinius asmenis. Dažni atvejai kuomet asmenų vardai ir pavardės sutampa, kas lemia daug nesusipratimų ir tam tikrais atvejais sukelia nepatogumų asmenims, visiškai nesusijusiems su teismo procesu, pavyzdžiui, tokiems asmenims atsisakoma suteikti paskolas, nes finansų institucijos juos pripažino nepatikimais klientais.¹⁰⁴ Be to, ši nuostata taip pat neatitinka minėtos direktyvos 6 straipsnio 1 dalies d punkto, kuriame įtvirtinta, kad asmens duomenys turi būti tikslūs. Be to, teismo sprendimai gali būti skundžiami apeliacine ir kasacine tvarka, kurių metu sprendimas gali būti pakeistas ir anksčiau nuteistas asmuo išteisintas. O viešas vardų ir pavardžių rašymas visam laikui paliktų žymę asmens gyvenime, kas, manytina, nėra tikslinga, jeigu vėliau sprendimas buvo pakeistas.

Trečia, skelbiant viešai bylininkų vardus ir pavardes internete ir teismų biuleteniuose precedentų nustatymo tikslais prieštarautų direktyvoje įtvirtintam reikalavimui, kad asmens duomenys būtų laikomi tokiu pavidalu, kad duomenų subjekto tapatybę būtų galima nustatyti ne ilgiau nei to reikia tais tikslais, dėl kurių duomenys buvo surinkti ar po to tvarkomi. Kalbant apie civilines bylas, net ir rezonansines, kurios sulaukia didelio visuomenės susidomėjimo, laiko tarpas, kuomet duomenys apie privatų asmens gyvenimą arba detalės apie juridinių asmenų veiklą, susijusią su komercinėmis paslaptimis, yra viešai prieinami, taip pat turėtų būti ribojamas. Tai reiškia, kad praėjus tam tikram laikui konkretaus teismo procesinio sprendimo paieška pagal toje byloje dalyvavusio asmens vardą ir pavardę turėtų tapti negalima. Taigi kyla klausimas ar apskritai racionalu precedentus atpažinti pagal asmenų vardus ir pavardes.¹⁰⁵

Minėto straipsnio autorius nurodo tris pasaulinėje praktikoje naudojamas procesinių sprendimų „nuasmeninimo“ priemonės: 1) fizinių asmenų vardų ir pavardžių pakeitimas tikrais inicialais; 2) fizinių asmenų vardų ir pavardžių pakeitimas išgalvotais inicialais; 3) fizinių asmenų vardų ir pavardžių pakeitimas specialiaisiais žymenimis (pavyzdžiui, X ir Y). Lietuvoje buvo pasirinktas paprasčiausias ir mažiausiai pakeitimų reikalaujantis būdas – asmenų vardų ir pavardžių pakeitimas tikrais jų inicialais. Taigi tokiu būdu nėra visiškai užkertamas kelias atpažinti bylininkų tapatybes, bet iš kitos pusės, tai tampa sudėtingiau ir neužtenka vien tik inicialų tam, kad to asmens tapatybė būtų atskleista. Manytina, kad

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 36.

toks reguliavimas suderina abi svarbias vertybes – proceso viešumą ir teisę į privatumą, kadangi viešinant beveik visus teismo sprendimus (išskyrus tam tikrus atvejus, kai bylos medžiaga yra nevieša) kartu užtikrinama ir asmens teisė į privatumą bei komercinių paslapčių apsauga, vartojant inicialus ar nurodant, jog duomenys yra neskelbtini.

Kita vertus, asmenys, pasisakantys prieš teismų procesinių sprendimų nuasmeninimą, be kitų argumentų pateikia savo poziciją dėl Teisėjų tarybos argumento, kad siekiant informuoti visuomenę apie teismų praktiką, teisės aiškinimo taisyklės ir precedentes, negalima ignoruoti asmens teisės į privatumą, kadangi tokia informacija, atsižvelgiant į aptariamą tikslą, netgi visiškai nereikalinga (nes svarbios pačios teisės aiškinimo taisyklės, o ne konkretūs duomenys apie asmenis). Algimantas Šindeikis šiai pozicijai nepritaria, teigdamas, kad visuomenė svarbias sau bylas turi teisę pasirinkti savarankiškai, be to, jai labiau rūpi ne teisės aiškinimo taisyklės, o byloje dalyvaujantys asmenys.¹⁰⁶

Straipsnio autorius taip pat pažymi, kad neskelbiant konkrečių pavardžių, teismai yra mažiau kontroliuojami, o visuomenei sunkiau suvokti procesinių sprendimų esmę, kadangi trūksta konkrečių duomenų. Be to, jiems sunku susitapatinti su byloje dalyvaujančiais asmenimis bei modeliuoti savo teisinį elgesį. Autorius taip pat nurodo, kad ypač rezonansinėse bylose, sulaukiančiose didelio visuomenės susidomėjimo, svarbu nurodyti asmenų vardus ir pavardes, kadangi to reikalauja teisinio saugumo principas, jog tokiose pačiose bylose asmenys bus traktuojami vienodai.¹⁰⁷ Pažymėtina, kad Teisėjų tarybos siūlymas, jog dėl tokių bylų teismai plačiau pasisakytų, ne skelbdami teismų sprendimus su vardais ir pavardėmis, o pateikdami naujienas, informaciją spaudoje, irgi yra kirtikuojamas, kadangi teisėjai nepasižymi aktyvumu, skelbdami tokias naujienas.

Be jau aptartų argumentų, straipsnio autorius taip pat pastebi, kad asmens duomenų nuasmeninimo praktika kelia pagrįstą abejonę ir logikos požiūriu. Tokia pozicija argumentuojama tuo, jog prieš teismo posėdį teismo informacijos lentoje skelbiamos byloje dalyvaujančių asmenų pavardės, teismo posėdis yra viešas ir neretai tokie duomenys jau būna paskelbti žiniasklaidoje, taigi tokių bylininkų asmens duomenų apsauga nebetenka prasmės.¹⁰⁸ Tuo labiau, atsižvelgiant į šiuolaikinių technologijų modernumą bei jų nuolatinį tobulėjimą, tokia informacija labai greitai

¹⁰⁶ ŠINDEIKIS, A. Teismų procesinių sprendimų nuasmeninimo konstitucingumo problemos. *Jurisprudencija*, Mokslo darbai, 2009, 3(117), p. 45.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 46.

yra paskleidžiama elektroninėje erdvėje ir išlieka ten ilgai prieinama. Galiausiai, Lietuvos teisėje yra pripažįstami precedentai, kuriuos tiek teismai, tiek visuomenė dažnai sieja su konkrečiomis pavardėmis, todėl nuasmeninimas galėtų sukelti tam tikrų problemų, ieškant teismų precedentų.

Straipsnio autoriaus nuomone, absoliutus asmenų vardų ir pavadinimų nuasmeninimas teismo procesiniuose sprendimuose prieštarauja konstituciniam teismo proceso viešumo principui. Be to, tokiu būdu yra suabsoliutinama asmens teisė į privatumą ir sumenkinamos kitos teisės, pavyzdžiui, teismo proceso viešumo ar teisė gauti informaciją, kurios yra ne mažiau svarbios. Algimantas Šindeikis taip pat pažymi, kad absoliutus teismo procesinių sprendimų nuasmeninimas prieštarauja EŽTT praktikai, kadangi EŽTT savo praktikoje viešai skelbia šalių vardus, pavardes, pavadinimus ir kitus asmens duomenis, todėl neretai paradoksaliai atrodo faktas, kai byla iš valstybės, kurioje taikoma nuasmeninimo praktika, patenka į EŽTT ir visi minėti duomenys tampa vieši. Autorius absoliutaus nuasmeninimo problemą siūlo spręsti įtvirtinant tokį reguliavimą, kad kiekvienu konkrečiu atveju būtų nagrinėjantis teisėjas, įvertinęs visas svarbias bylos aplinkybes, priimtų motyvuotą sprendimą, ar reikia nuasmeninti byloje skelbiamus duomenis, ar ne.¹⁰⁹

Manytina, kad tiek argumentai už, tiek prieš yra pagrįsti ir galėtų susilaukti palaikymo praktikoje. Vis dėlto labiau palaikytina pozicija, pritarianti teismų procesinių sprendimų nuasmeninimui, kadangi nors aptariamos teisės – teisė į privatumą ir teisė į proceso viešumą bei teisė gauti informaciją – yra vienodai svarbios, tačiau jas visas įmanoma suderinti pritaikius nuasmeninimo tvarką. Tokiu būdu asmens privataus gyvenimo detalės ar bendrovės komercinės paslaptys bus neatskleistos, tuo pačiu bus patenkintas ir visuomenės interesas gauti informaciją apie svarbiausius procesinius sprendimus bei užtikrintas teismo proceso viešumas. O netaikant nuasmeninimo instituto, iš esmės būtų pasiekti tie patys tikslai, tačiau tuo pačiu susiaurinama privataus gyvenimo apsauga. Kita vertus, pritariama ir nuomonei, kad moderniuoju technologijų laikais, kai informacija paskleidžiama akimirksniu, didelį vaidmenį atlieka žiniasklaida, kuri neretai paskelbia duomenis apie privatų asmens gyvenimą ar bendrovės ir jų veiklą, neturėdama tam pakankamai įrodymų, tokiu būdu pakenkdama asmenų reputacijai ir pažeisdama nekaltumo prezumpciją. Dėl minėtų priežasčių iš dalies pritariama nuomonei, kad tokiomis sąlygomis procesinių sprendimų nuasmeninimas netenka prasmės. Vis dėlto apibendrinant manytina, kad priimta nuasmeninimo tvarka yra reikalinga ir pagrįsta, atsižvelgiant į

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 55-56.

privatumo apsaugą bei proporcingumą derinant kitas konstitucines vertybes. Be to, laikais, kai informacija prieinama taip lengvai ir greitai, svarbu palikti nors minimalius saugiklius tam, kad duomenys apie privatų asmens gyvenimą ar bendrovės veiklą ir komercines paslaptis būtų apsaugoti.

Išvados

1. Nepaisant teisės į privatumą svarbos, jos įtvirtinimo visuose svarbiausiuose teisės aktuose, reglamentuojančių žmogaus teises, nei įstatymai, nei teismų praktika neįtvirtina vienos, visiems bendros ir priimtinos minėtos teisės sąvokos. Manytina, kad tokios sąvokos įtvirtinimas būtų netikslingas, be to, nelabai įmanomas, kadangi tai nepagrįstai susiaurintų teisės į privatumą turinį. Taigi darytina išvada, jog privatumo sąvokos turinys pasireiškia subjektyviu kriterijumi, t. y. pats asmuo nustato asmeninio gyvenimo ribas, ribas, kuriose jis norėtų būti paliktas vienas. Be to, pabrėžtina, kad šios teisės turinys dažnai kinta, priklausomai nuo įvairių veiksnių – modernių technologijų, visuomenės požiūrio, politinės įtakos ir panašiai.
2. Komercinės paslaptys tampa vis didesnę reikšmę turinčiu bendrovių nematerialiu turtu, tačiau nei įstatymuose, nei teismų jurisprudencijoje nėra nurodyta konkreti sąvoka, kas laikytina komercine paslaptimi. Vis dėlto išskiriami trys pagrindiniai kriterijai, kuriuos turi atitikti informacija, kad būtų pripažinta komercine paslaptimi. Pirmieji du kriterijai yra objektyvūs – informacija turi būti slapta ir vertinga. Šie reikalavimai yra glaudžiai tarpusavyje susiję, kadangi informacija yra laikoma vertinga būtent dėl to, kad yra slapta, t. y., jog jos nežino tretieji asmenys. Trečiasis kriterijus, subjektyvusis, orientuotas į dedamas protingas informacijos turėtojo pastangas, kad informacija būtų apsaugota nuo atskleidimo tretiesiems asmenims. Pažymėtina, kad minėtos pastangos turėtų būti protingos, bet neypatingos, jog neapsunkintų komercinių paslapčių išsaugojimo. Taigi tik informacija, atitinkanti visus tris aptartus kriterijus gali būti pripažinta komercine paslaptimi.
3. Teismo proceso bei bylos medžiagos viešumo principų svarba yra neginčijama, todėl teismui tenka nelengva užduotis, kai reikia derinti minėtus principus su teisės į privatumą bei komercinių paslapčių apsaugos institutais. Remiantis teismų praktika darytina išvada, kad viešumo principo ribojimas, siekiant apsaugoti asmens privatą gyvenimą ar išlaikyti bendrovės komercinės paslaptis, turėtų būti taikomas išimtiniais atvejais ir neturėtų tapti vyraujančia praktika. Kiekvienu konkrečiu atveju tik tinkamai įvertinęs visas reikšmingas bylos aplinkybes, teismas turėtų priimti motyvuotą nutartį dėl neviešo teismo posėdžio. Priimdamas sprendimą dėl neviešos bylos medžiagos, teismas turėtų

vadovautis principu, kad viešumas būtų kuo mažiau apribotas, tai reiškia, jog turėtų įvertinti, kiek ir kokios informacijos turi būti pripažįstama nevieša bei pirmiausia bandyti rinktis mažiau viešumą ribojančius variantus, pavyzdžiui, tik dalį bylos medžiagos pripažinti nevieša ar skelbti uždara teismo posėdį tik tam tikriems veiksams byloje atlikti.

4. Kaip vienos iš įrodinėjimo priemonių yra numatytos nuotraukos, vaizdo ar garso įrašai, tačiau šiuo atveju ypatingai didelis dėmesys turi būti kreipiamas į jų teisėtą gavimo būdą, nes tik tokiu būdu gauti įrodymai yra leistini. Teismas, sprenddamas įrodymų leistinumą ir teisėtumą klausimą šiuo požiūriu, turi įvertinti visas reikšmingas bylos aplinkybes, atsižvelgti į įrodymo gavimo būdą, apimtį, nuotraukų, vaizdo ar garso įrašų padarymo vietą, laiką tam, kad galėtų priimti motyvuotą sprendimą dėl įrodymų leistinumą. Nėra iš anksto įtvirtintos pozicijos šiuo klausimu, todėl labai svarbu tinkamai išnagrinėti visas reikšmingas aplinkybes.
5. Nėra vieningos pozicijos dėl teismų procesinių sprendimų „nuasmeninimo“ reikalingumo. Manytina, kad Lietuvoje galiojantis reguliavimas pakankamai gerai derina proceso viešumo ir teisės į privatumą principus. Pritartina nuomonei, kad taikant „nuasmeninimo“ institutą gali būti iš esmės pasiekti tie patys tikslai kaip ir jo netaikant, t. y. viešumo ir teisės į informaciją principus galima užtikrinti, nepažeidžiant asmens teisės į privatumą. Vis dėlto tobulėjant šiuolaikinėms technologijoms, tikėtina, kad ateityje šis institutas praras savo prasmę, kadangi jau dabar duomenys apie privačius bylininkus viešojoje erdvėje prieinami net nepasibaigus teismo procesui.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos teisės aktai:

- 1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014.
- 1.2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.
- 1.3. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“. *Lietuvos aidas*, 1991-03-14, Nr. 52-0.
- 1.4. Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. vasario 9 d. įstatymas Nr. IX-3670 „Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas“. *Vyriausybės žinios*, 1990-03-10, Nr. 7-163.
- 1.5. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-04-15, Nr. 54-1832.
- 1.6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
- 1.7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340.
- 1.8. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-06-26, Nr. 64-2569.
- 1.9. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-04-02, Nr. 30-856.
- 1.10. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851.
- 1.11. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-07-26, Nr. 71-1706.
- 1.10. Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 13P-378 „Dėl Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo“.

2. Tarptautinės teisės aktai:

- 2.1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
- 2.2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3288.
- 2.3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.
- 2.4. Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės saugojimo. *Valstybės žinios*, 1996-08-07, Nr. 75-1796.
- 2.5. 1994 m. Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis. 1C Priedas: Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 46–1620.

3. Europos Sąjungos teisės aktai:

- 3.1. 2002 m. liepos 31 d. Komisijos reglamente (EB) Nr. 1400/2002 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo vertikalių susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims motorinių transporto priemonių sektoriuje, OL L 203/30, 2002 m. *specialusis leidimas*, 8 skyrius, 2 tomas.
- 3.2. 2004 metų balandžio 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 772/2004 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo technologijų perdavimo susitarimų kategorijoms, OL L 123, 2004 m. *specialusis leidimas*, 8 skyrius, 3 tomas.
- 3.3. 2010 m. balandžio 20 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 330/2010 dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 straipsnio 3 dalies taikymo vertikaliųjų susitarimų ir suderintų veiksmų rūšims, OL L 102, 2010 4 23.
- 3.4. 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1995/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d.

- nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*. Byla nr. 14/98.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio, 4 straipsnio, 6 straipsnio 3 dalies ir 8 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*.
 3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*.

Specialioji literatūra:

1. Autorių kolektyvas. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma litera, 2013.
2. JOČIENĖ, D., ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
3. LANKAUSKAS, M. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Vilnius: *Teisės problemos*, 2007, Nr. 2(56).
4. LANKAUSKAS, M.; MULEVIČIUS, M.; ir ZAKSAITĖ, S. *Teisės į privatumą, minties, sąžinės, religijos laisvę ir saviraišką užtikrinimo problemos*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013.
5. LAUŽIKAS, E.. *et al Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II dalis. Procesas pirmosios instancijos teisme. Vilnius: Justitia, 2005.
6. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS, V., NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
7. LEONAS, P. *Teisės filosofijos istorija*. Raštai I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
8. Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-02-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/dzl.php?>>>;
9. MALINAUSKAITĖ, I. Privatumas virtualiuose socialiniuose tinkluose kaip įstatymo saugoma vertybė. *Social transformations in contemporary society*, 2015 (3). ISSN 2345-0126.

10. MATKEVIČIUS, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
11. MATKEVIČIUS, A. Bendrovės komercinės paslapties objektas. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2007, nr. 10 (100).
12. MEŠKAUSKAITĖ, L. *et. al. Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
13. MEŠKAUSKAITĖ, L. *Teisė į privatų gyvenimą*. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: teorinės ir praktinės problemos. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015.
14. MEŠKAUSKAITĖ, L. *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
15. MIKELĖNAS, V. *et al Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004.
16. MIKELĖNAS, V. *Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas*. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia, 2001.
17. SIMAITIS, R. Teismo proceso viešumas ir teisės į privatumą apsauga publikuojant teismų procesinius sprendimus. *Justitia*, 2006, nr. 4 (62).
18. ŠINDEIKIS, A. Teismų procesinių sprendimų nuasmeninimo konstitucingumo problemos. *Jurisprudencija*, Mokslo darbai, 2009, 3(117).
19. ŽIOBIENĖ, E. Privatumo teisės doktrinos kaita JAV. *Jurisprudencija*, t. 32(24), 2002.
20. CORREA, C. M. *Trade Related Aspects to Intellectual Property Rights (a Commentary on TRIPS agreement)*. USA: Oxford University Press, 2007.
21. Council of the European Union. *Right to anonymity in the sphere of Legal Data processing*. 9370/04, Brussels, 2004.
22. Encyclopaedia Britannica [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.britannica.com/topic/rights-of-privacy>>.
23. JORDA, K.; RINES, D.; GERMESHAUSEN, K. *Trade Secrets and Trade Secret Licensing*. In ipHandbook of Best Practices [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.iphandbook.org/handbook/chPDFs/ch11/ipHandbookCh%2011%2005%20Jorda%20Trade%20Secret%20Licensing.pdf>>.

24. Online Etymology Dictionary [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=private>.
25. PARENT, W. A. *A new definition of privacy for the law* [interaktyvus]. Psl. 306. Prieiga per internetą: <<http://link.springer.com/article/10.1007/BF00144949>>.
26. WARREN, S. D., BRANDEIS, L. D. *The right to privacy*. Harvard Law Review. Vol. IV. December 15, 1890, No. 5.

Teismų praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. birželio 23 d. sprendimas *Le Compte, Van Leuven ie De Meyere prieš Belgiją* byloje, Nr. 6878/75; 7238/75, serija A, Nr. 43 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57522>>.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1983 m. gruodžio 8 d. sprendimas *Axen prieš Vokietiją* byloje, Nr. 8273/78, serija A, Nr. 72 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57426>>.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas *Niemietz prieš Vokietiją* byloje Nr. 13710/88, serija A, Nr. 251 – B [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1992/80.html>>;
4. 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas nr. 1 „*Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas*“. Apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika. Nr. 9, 1998.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. Mikelevičius v. A. Lekavičius*, Nr. 3K-3-1406/2002.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje *B. Pangonienė v. J. Mendelis*, Nr. 3K-3-136/2004.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje *P. Lašas v. UAB „VP Market“*, Nr. 3K-3-643/2004.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje G. Z. v. AB „Parex bankas“, Nr. 3K–3–499/2006.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. P. K., Nr. 3K-3-503/2006.
10. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldų rojus“ v. G. O., Nr. 2A–166/2006.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“, Nr. 3K-3-448/2007.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“, Nr. 3K-3-398/2008 (S).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje L.D. v. UAB „Verslo sindikato apskaita“, Nr. 3K–3–592/2008.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. R. G. ir M. G., Nr. 3K-3-168/2009.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. J. Š., Nr. 3K-3-269/2012.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auto express“ v. UAB „Vlantana Spedition“ ir kt., Nr. 3K-3-317-916/2015.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2016 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auto Express“ v. I. B. ir UAB „Tirola“, Nr. 3K-7-6-706/2016.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje V. B. ir A. B. v. AB SEB bankas, Nr. 3K-3-72-421/2016.
19. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2007 sausio 24 d. nutartis byloje Nacionalinė vandens, elektros ir šilumos vartotojų gynimo lyga v. Vilniaus miesto savivaldybė, UAB „Vilniaus energija, AB „Vilniaus šilumos tinklai“, Nr. A¹⁰–54/2007.
20. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 28 d. sprendimas civilinėje byloje S.K. v. UAB „Re Vera“, Nr. 2A–748–302/2010.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika:

21. JAV teismų byla *Peabody v. Norfolk*, 98 Mass 452. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.courts.state.ny.us/reporter/archives/tabor_hoffman.htm>.

Travaux préparatoires:

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2016-11-17, Nr. 26956.

Santrauka

Darbo tema yra teisė į privatumą ir komercinių paslapčių apsauga civiliniame procese. Šio darbo tikslas – aptarti, kaip minėtos teisės užtikrinamos civiliniame procese. Manytina, kad šios temos aktualumas yra akivaizdus, kadangi šiuolaikiniame pasaulyje daugėja teisės į privatumą pažeidimų bei vis didesnę svarbą įgauna komercinės paslaptys.

Pirmoje ir antroje darbo dalyse aptariamos teisės į privatumą bei komercinių paslapčių sampratos. Pažymėtina, kad nėra vienos ir universalios sampratos, apibūdinančios šias abi teises, todėl ieškant geriausiai jas apibūdinančios sampratos, buvo analizuojami Lietuvos, Europos Sąjungos bei užsienio teisės aktai, aptariamos ir lyginamos juose pateikiamos sąvokos. Be to, buvo remiamasi moksliniais straipsniais šia tema bei Lietuvos ir užsienio teismų jurisprudencija tam, kad išanalizavus ir susisteminus šiuos šaltinius, būtų galima pateikti universaliausią teisės į privatumą bei komercinių paslapčių sampratą.

Trečioje dalyje daugiausia dėmesio skiriama teisės į privatumą užtikrinimui ir komercinių paslapčių apsaugai būtent civiliniame procese. Aptariami atvejai, kai siekiant apsaugoti minėtas teises, gali būti ribojamas teismo proceso viešumo principas ir skelbiamas uždaras teismo posėdis arba visa ar dalis bylos medžiagos paskelbiama nevieša. Be to, analizuojamos situacijos, kai įrodymais byloje pateikiamos nuotraukos, vaizdo ar garso įrašai, kiek tai yra leistina bei nepažeidžia teisės į privatumą ir komercinių paslapčių apsaugos. Šioje darbo dalyje taip pat trumpai aptariamas teismų procesinių sprendimų nuasmeninimo institutas, jo reikalingumas, privalumai bei trūkumai. Siekiant minėtų tikslų, daugiausia dėmesio skiriama praktinei bylų analizei, aptariamos įvairios situacijos bei teismų suformuluota praktika vienu ar kitu klausimu.

Summary

The Right to Privacy and the Protection of Commercial Secrets in the Civil Procedures

The topic of the paper concerns the right to privacy and the protection of commercial secrets in the civil procedures. The aim of this work is to discuss how the aforementioned rights are ensured in the civil procedures. It is to be believed, that the relevance of this topic is obvious, since the number of the infringements of the right to privacy is constantly increasing in the modern world and the commercial secrets are becoming increasingly more significant.

In the first and the second parts of the paper, the notions of the right to privacy and the commercial secrets are described. It should be noted, that there is no single and universal notion that describes both of these rights. Therefore, when searching for the notion that describes them in the best possible way, the legislation of the Republic of Lithuania, the European Union, and the other foreign countries was analysed, together with the discussion on and the comparison of the concepts presented in them. In addition to this, this work is based on the scientific articles related to this topic and the jurisprudence of the Lithuanian and the foreign courts in order to present the most universal notion of the right to privacy and the commercial secrets after analysing and systemising these sources.

The third part of the paper mainly focuses on the ensurance of the right to privacy and the protection of the commercial secrets, namely in the civil procedures. There is also a discussion on the cases, when, in order to protect the aforementioned rights, the principle of the public access to the court proceedings may be subject to restriction, it may be declared closed to the public, or all or a part of the case file may be declared non-public. What is more, it includes an analysis of the situations, when photographs and video or audio records are presented as evidence in the case, to the extent that is permissible and does not infringe on the right to privacy and the protection of the commercial secrets. This part of the work also features a short discussion on the anonymization institute of the decisions of the court proceedings, its necessity, and its advantages and disadvantages. In order to reach the aforementioned objectives, most of the attention is paid to the practical analysis of the cases and the discussion on the various situations and the practice formed by the courts regarding numerous matters.